

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická

Lidská práva a náboženství v díle Boženy Komárkové

Alena Růžičková

Bakalářská práce
2008

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
Katedra religionistiky a filosofie
Akademický rok: 2006/2007

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Alena RŮŽIČKOVÁ**

Studijní program: **B6101 Filozofie**

Studijní obor: **Religionistika**

Název tématu: **Lidská práva a náboženství v díle Boženy Komárkové**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Studentka vypracuje rešerši literatury a na počátku svého zkoumání se důkladně seznámí se životem a dílem Boženy Komárkové. Doporučuji rozhovor s některými z pamětníků její činnosti. Samotná bakalářská práce by se měla formovat v souvislosti s interpretací doporučených textů, kde autorka bude sledovat vztah náboženství a geneze lidských práv. Nezbytné budou pravidelné konzultace s vedoucím práce.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

KOMÁRKOVÁ, Božena. Původ a význam lidských práv. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1990. 240 s. ISBN 80-04-25384-9

KOMÁRKOVÁ, Božena. Lidská práva. 1. vyd. Heršpice: Eman, 1997. 122 s. ISBN 80-901854-5-2

KOMÁRKOVÁ, Božena. Přátelství mocných. Studentské křesťanské hnutí. 1. vyd. Heršpice: Eman, 1997. 125 s. ISBN 80-901854-6-0

KOMÁRKOVÁ, Božena. Božena Komárková a její hosté. 1. vyd. Heršpice: Eman, 1991. 179 s. ISBN 80-900696-0-6

KOMÁRKOVÁ, Božena. O svobodu svědomí.. 1. vyd. Heršpice: Eman, 1998. 153 s. ISBN 80-86211-02-9

KOMÁRKOVÁ, Božena. Sekularizovaný svět a evangelium. 1. vyd. Brno: Doplněk, 1993, 281 s. ISBN 80-901102-9-0

KOMÁRKOVÁ, Božena. Tolerance jako podmínka života. dosl. Jaromír Procházka; předml. Jan Milič Lochman. 1. vyd. Heršpice: Eman, 1999. 213 s. ISBN 80-86211-09-6

KOMÁRKOVÁ, Božena. Ve světě a ne ze světa. 1. vyd. Heršpice: Eman, 1998. 134 s. ISBN 80-86211-03-7

Vedoucí bakalářské práce:

PhDr. Aleš Prázný, Ph.D.
Katedra religionistiky a filosofie

Datum zadání bakalářské práce:

30. dubna 2007

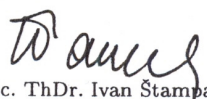
Termín odevzdání bakalářské práce:

31. března 2008

prof. PhDr. Petr Vorel, CSc.
děkan

L.S.

doc. ThDr. Ivan Štampach
vedoucí katedry

V Pardubicích dne 30. listopadu 2007

Abstrakt

Práce pojednává o díle Boženy Komárkové, autorky žijící ve 20. století, a zaměřuje se především na problematiku lidských práv a náboženství v dějinném kontextu. Autorka označila křesťanství jako jeden kořen podněcující vznik Deklarace lidských práv člověka a občana. Kapitoly nejsou řazeny chronologicky, jak je Komárková zpracovávala, nýbrž podle významu, který jim přisoudila. První se tedy věnuje křesťanství. Desatero dávalo dlouhou dobu podobu lidským právům. Základní morální kodex, spolu s dalšími spornými otázkami z oblasti křesťanství (chudoba, dědictví, vlastnictví) rozpracovává druhá kapitola. Třetí kapitola pojednává o dalších dvou kořenech lidských práv - pojem přirozeného práva ve vývoji od stoiků po osvícenské myslitele a duchovní boj tří staletí, které Deklaraci předcházely.

lidská práva – svoboda svědomí – tolerance – křesťanství – desatero

Abstract

The thesis deals with the work of Božena Komárková, the authoress living in 20th century, and focuses mainly on the problem of human rights and religion in history context. The author indicated Christianity as one of the most incentive roots of the Declaration of human rights. The chapters are not arranged chronologically in the way the author elaborated them but according to the consideration of their importance. The first chapter concerns Christianity. The second chapter called The Basic Moral Codex refers to the controversial questions of Christianity (poverty, legace, ownership) and the form of human rights that had resembled the Ten Commandments for a long time. The third chapter deals with two other roots of Human rights – the development of the concept of natural law from stoics to enlighteners and the religious fight of three centuries which preceded the Declaration.

human rights – liberty of conscience – toleration – christianity – ten commandments

Obsah

Obsah	6
Úvod	7
1. Křesťanství.....	9
1.1. Křesťanství a stát.....	10
1.2. Křesťan ve světě	14
1.3. Tolerance	17
2. Základní morální kodex.....	20
2.1. Desatero	20
2.2. Vlastnické právo	21
2.3. Bratrství, dědictví, dluh	26
2.4. Chudoba a blahoslavení.....	30
3. Geneze lidských práv.....	35
3.1. Platón, Augustin, stoikové.....	36
3.2. Reformace jako přímá příčina vzniku lidských práv.....	39
3.3. Osvícenství	42
Milton a Locke.....	43
Hobbes a Rousseau	44
J.St. Mill	47
Závěr	49
Bibliografie	51
Seznam příloh	53

Úvod

Božena Komárková po celý svůj život věnovala pozornost tématům z oblasti náboženství, především křesťanství a okrajově židovství, a hlavně z oblasti lidských práv. Božena Komárková (1903-1997) se narodila do katolického prostředí, ale již na gymnáziu za první světové války Komárková přiznává, že byla stejně protirakouská jako protikatolická¹. Od katolictví odstoupila s tím, že religiózní oblast ze svého života vytěsnila. Jak sama ale říkala, byla stále nejistá a zmatená. Josef Tvrdý ji přivedl k laické morálce. Po univerzitě se setkala s představiteli Akademické Ymky a vstoupila do Českobratrské církve evangelické. Po druhé světové válce, která otřásla všemi jistotami a hodnotami, začala systematicky pracovat na problematice lidských práv. Snad právě proto, že ve vězení² měla k dispozici Aurelia Augustina a Platóna, vybrala si tyto dva myslitele za představitele antických kořenů lidských práv pro svou disertační práci *Obec Platonova a Augustinova*. Tématem lidských práv se zabývala i v habilitační práci, kterou k habilitaci nepodala, ale roku 1968 ji přepracovala do *Původ a význam lidských práv*. Díky tomu si vysloužila přezdívku „česká Hannah Arendtová“.

Jako znovunalezená křesťanka zasazovala křesťanství v jeho kalvinisticko-reformační interpretaci na první místo, z důvodu jeho důrazu na lásku k bližnímu. Druhou základnu spatřovala v antické filosofii, hlavně v přirozeném právu stoiků, které rozpracovali svým racionalismem osvícenští myslitelé. A za třetí uznávala, že by lidská práva nikdy nevznikla bez pole politicko-hospodářských zápasů předcházejících století. Tento vývoj pro ni započal již uzavřením smlouvy Hospodina s lidem Izraele. „Věděla, že teologickou právní řečí je možné

---

¹ KOMÁRKOVÁ, B. Věc osobního svědomí. In: *Přátelství mnohých*. Heršpice: Eman, 1997, s.106.

² 1942 byla odsouzena za vlastizrada na 12 let, ve vězení strávila tři roky. Svě zkušenosti z vězení popsala například ve Vratislavském deníku (vydáno ve sborníku *Lidská práva*, s. 14-39) nebo Arlette (Čemu nás naučila válka, s. 43-87).

popsat mnoho závažných mezilidských skutečností a vztahů. Připomínala, že bibličtí autoři/mluvčí k tomu právě svou řeč využívají.³

Komárková nemluví o ničem, co by sama nepoznala; vždy čerpá z vlastní zkušenosti či ze zážitků vlastních přátel. Každý, kdo na ni vzpomíná, o ní mluví jako o „paní profesorce“. Mnohé její knihy vyšly díky jejím studentům. Jedná se o „sborníky“, které v sobě slučují články s podobnou tematikou. Řada úvah vyšla v časopisech, např. v Křesťanské revue. V práci jsou však citovány z knižního vydání. Ladislav Hejdánek ve své knize *Filosofie a víra* vzpomíná, jak se Komárkové zeptal, proč nešla filosofickým směrem, ale filosofii používá jen instrumentálně. „A tu jen prostě poukázala na to, že za jejího mládí tu nebyla k dispozici filosofie, která by byla schopná poskytnout mladému člověku životní orientaci a oporu.“⁴

Jaroslav Mezník k tomu, když vzpomíná na Boženu Komárkovou, dodává:

„Toto soustředění se na osud celého lidstva, svého národa a svých bližních byl u Boženy Komárkové zakotven v hluboké křesťanské víře. Jestliže se někdy bouřila proti Bohu, byla to součást jejího dialogu s Bohem. Bohu důvěřovala, v Boha věřila, ze své víry v Boha čerpala svou sílu.“⁵

---

³ KEŘKOVSKÝ, P. Řeč filosofické a biblické reflexe. Jihlava: Mlýn, 2005, s. 129.

⁴ HEJDÁNEK, L. *Filosofie a víra*. Praha: Oikoyomenh, 1999, s. 169.

⁵ KOMÁRKOVÁ, B. Čemu nás učila a učí Božena Komárková, předmluva Jaroslava Mezníka. In: *Čemu nás naučila válka*. Heršpice: Eman, 1997, s. 13.

1. Křesťanství

Původ lidských práv Božena Komárková úzce spojovala s křesťanstvím, hlavně v jeho reformované podobě. Dalšími příčinami vzniku Deklarace lidských práv člověka a občana se budou zabývat následující kapitoly.

Křesťanství vzniklo na poli filosofie odmítající stávající svět. Výsledkem byly mnišské řády a poustevnictví, askeze byla vítaná. Komárková říká, že dnes ale moderní člověk nemá k ničemu tak daleko jako k odmítání světa. Žije ze slastí, který mu svět může dát. Askeze a pokání křesťané odložili a nahradili je radostí. Komárková se pozastavuje nad tím, že křesťané se okolnímu světu přizpůsobují natolik, že s ním splývají. Přizpůsobují se státním zřízením (ukazuje hlavně na postoj církve ke státním zřízením jako bohumilým).⁶

Křesťané převzali vizi světa z představ okolních myslitelů. Komárková jmenuje Ptolemaia a jeho zemi, která je středem světa, kolem níž obíhají nebeská tělesa. Nad nejvyšší z nich si křesťané dosadili nebe. Myšlenka tohoto nekřesťanského autora ovlivnila i odmítnutí Koperníka, křesťana.

I když Bible zakazuje zobrazovat si Boha a tvrdí, že je Bůh nepopsatelný, život ve světě nás nutí dávat mu přirovnání ze světa – vladař, vojevůdce, hospodář a hlavně naše české Hospodin. Hospodin je hlavou velké domácnosti a ochraňuje pod svou střechou několik pokolení. Moderní doba ale stvořila svět bez hospodáře, kde vládou přírodní síly. A člověk tyto síly dokáže ovládat. „Tajemství světa dovede vysvětlit sám, v přírodních katastrofách vidí přirozené příčiny a zlo ve světě odmítá vysvětlovat prozřetelností.“⁷

---

⁶ KOMÁRKOVÁ, B. Církev a stát. In: *O svobodu svědomí*, Heršpice: Eman, 1998, s. 41.

⁷ KOMÁRKOVÁ, B. Vliv prostředí na církev a křesťanství na svět. In: *Ve světě a ne ze světa*. Heršpice: Eman, 1998, s. 111.

1.1. Křesťanství a stát

Předkřesťanský stát byl státem totálním, s právním i mravním řádem. Antický stát byl organickou součástí kosmu⁸ a vlastizrada tedy musela být největším zločinem. Stát obsahoval všechny funkce, nebylo tu místa pro žádnou jinou organizaci. Církev do tohoto státu vstoupila jako cizorodý element a díky popírání božskosti římského státu i jako nepřítel.⁹ Avšak Konstantinem se říše pokřtila a vrhla se do područí církve. Od té doby se jejich vztah několikrát změnil. Zatímco poslání církve se neměnilo, stát svoje úkoly přehodnocoval. Problém nastal a nastane, chce-li stát řešit poslední životní cíle. Pro totalitní stát předkonstantinovské doby je existence církve popřením jeho dosavadních snah. Konstantin stát a církev propojil: měla od něho právní ochranu, hmotné zabezpečení, byla privilegovaná. Na oplátku měl od církve náboženskou a morální podporu.

Následoval rozpad západní části říše a ustanovilo se, že sféra duchovní je věc jedna a sféra světského života věc druhá, zatímco na východě se prodlužovalo univerzum předkřesťanské ve formě césaropapismu.

Komárková si nejednou všimá vzniku řádu a práva v takovém státě. Pozemská obec je dědičnou obcí bratrovraha Kaina¹⁰. I přesto je obcí zaslíbenou. Avšak jelikož tato obec vznikla pod hříchem, i zákony a řády v ní vytvořené tak vznikly. Tak Komárková obhajuje třeba donucovací moc, když hřích definuje jako neschopnost člověka žít podle řádu Božího. Člověk i přesto řád chápe a snaží se jej vytvářet. Vytváří je ale pod oním břemenem hříchu, proto jsou relativní. Právní řád vznikl taktéž pod hříchem, proto je relativní a může se měnit podle sociálních potřeb. Křesťan nepovažuje tedy zrušení zákona za hřích. Podle něj je respekt k člověku jediným hlediskem.

---

⁸ Více v kapitole o Platónově způsobu myšlení obce a vesmíru.

⁹ KOMÁRKOVÁ, B. Církev a stát v naší době. In: *O svobodu svědomí*, Heršpice: Eman, 1998, s. 17.

¹⁰ Gen 4. I přes to, že Kain zabil svého bratra Ábela, Bůh poznamenal Kaina znamením a nikdo jej nesměl zabít a pomstít tak smrt Ábela.

Se státem souvisí politická moc, která je nezbytná a tím nebezpečnější. Na několika místech Komárková poukazuje, že legitimní „vláda může v zájmu řádu omezit občanské svobody, koncentrovat moc, i rozšířit policii a stíhat své protivníky, pokud tresty... nejsou v rozporu s důstojenstvím lidské osoby a šetří její život.“¹¹ Stát tu disponuje všemi prostředky a občané by jej měli kontrolovat. Křesťan se cítí spoluvinen a ví, že by se nová stabilita společnosti měla vytvářet zdola, kde je křesťan poslušen Ježíši Kristu.

„Křesťanský stát je iluzí. Od reformace je naší civilizaci nabízena alternativa: buď sakrální stát se všemi znaky totalitarismu, nebo laický stát, omezující sama sebe na organizování pluralitní moderní společnosti ke skromnému cíli: abychom mohli žít tichým a klidným životem v opravdové zbožnosti a pravdivosti.“¹²

Dalším vývojem reformace si chtěl stát církev podrobit, ale zároveň nechtěl změnit svůj statut křesťanského státu. V době osvícenské se chtěl stát vrátit do stavu v éře předkřesťanské. Vznikaly státní vlajky, státní svátky, vlastizrada se stala opět nejhorším zločinem, stát nabyl absolutní hodnoty. Stát 19. století byl liberální (i přes jeho totalitní kořeny), stát a církev byly odloučeny a církev tedy jako soukromoprávní instituce neměla na stát vliv.

Dvě světové války poukázaly na důležitost jedince oproti společnosti, ovšem hospodářská a sociální anarchie opětovně nadřadily organizovanou společnost. Komunisticko-marxistická teorie vychází z toho, že blaho jedince závisí na harmonii výrobního a konzumního společenství vycházející z Velké francouzské revoluce. Nacistické teorie vycházející z darwinismu vytvořily ze svátu nadindividuum a jedinec byl pouhou funkční částí. Pro obě je společnost nejvyšší realitou a smyslem života, soukromému životu byla přisouzena nejnižší hodnota a byl opět omezen na minimum. Rodina je tu pro stát, ne sama pro sebe.

---

¹¹ KOMÁRKOVÁ, B. Křesťan a stát. In: *O svobodu svědomí*, Heršpice: Eman, 1998, s. 31.

¹² Komárková se tímto odkazuje na 1. Tim 2,1-2: Na prvním místě žádám, aby se konaly prosby, modlitby, přímlyvy, díkůvzdání za všechny lidi, za vládce a za všechny, kteří mají v rukou moc, abychom mohli žít tichým a klidným životem v opravdové zbožnosti a vážnosti. KOMÁRKOVÁ, B. Křesťanský stát? In: *Tolerance jako podmínka života*. Heršpice: Eman, 1999. s. 153.

Měřítkem a cílem výchovy je ideologie. Život ve státě má pro člověka i eschatologickou hodnotu.¹³

Církev tedy popírá snahy totalitního státu. V tomto vývoji pro ni není místo. Od Velké francouzské revoluce byla církev několikrát mimo zákon postavena, kdy se chtěl stát dechristianizovat, oprostít od vlivu církve. Po neúspěchu takové akce se znovu uvažovalo, jak zapojit církev do státního aparátu a zneškodnit ji tímto způsobem.

Komárková se zamýšlí, zda má církev jiný postoj ke státu protikřesťanskému jako ke křesťanskému. Konstantin stát a církev propojil: měla od něho právní ochranu, hmotné zabezpečení, byla privilegovaná. Na oplátku měl od církve náboženskou a morální podporu. Za laicizace církve se stala církev soukromě-právní institucí, stát ji bral jako jakoukoli jinou instituci. Spojení mezi nimi avšak zůstalo, skryté, neboť byl stát podporován církví i nadále. Liberální stát skončil, nový si vytyčil maximum funkcí s touhou kontrolovat celý lidský život. Stát církev ohraničil a kontroloval, dal jí však tím zabezpečení¹⁴. Hmotná závislost církve umožňovala státu kontrolu její nežádoucí činnosti. Avšak odluka církve od státu by znamenala pro církev to, že by byla závislá na důchodech plynoucích z příspěvků členstva, tím pádem by neudržela svůj duchovenský aparát. Komárková v tomto nevidí jednoznačně negativum pro církev. Nebyla by již institucí, ale živým společenstvím. Nebo, dodává v závěru, by jí nebylo vůbec.¹⁵

Když Komárková vyložila, jaký je vztah církve a státu a jaký vztah je mezi křesťanem a státem, může se soustředit, jaké nároky má na křesťana moderní stát. Komárková si všímá i odpovědí křesťana na tyto požadavky.

---

¹³ Vědomí o hříchu brání titánství a vědomí o milosti vede k milosrdenství a pokoře. In: KOMÁRKOVÁ, B. Křesťan a svět. In: *Ve světě a ne ze světa*. Heršpice: Eman, 1998, s. 85.

¹⁴ Komárková hodnotí tento vztah jako znovuoobnovení propojení trůnu a oltáře. Avšak už se nejednalo o vztah dvou stejně silných stran. Například čin Napoleona, který roku 1801 stanovil všechny církevní svátky, odkazuje na silnější pozici státu, oproti oslabení církve.

¹⁵ KOMÁRKOVÁ, B. Církev a stát. In: *O svobodu svědomí*, Heršpice: Eman, 1998, s. 43.

Srovnává tyto nároky ve státě liberálním a moderním. Obě společnosti mají pozadím společnost industriální sekulární, stát liberální v jejím zrodu a stát moderní v její zralosti. V technické civilizaci a s pokračující dělbou práce se člověk mění ve stále více se zužující funkční součást.

Liberální stát měl politicko-právní strukturu. Hospodářský život ovládali občané a stát do něj nezasahoval. Ve státě moderním se strukturou politicko-ekonomickou různě závisí jedna složka na druhé. Liberální stát znamená volnou soutěž, mnohost osobních podniků. Moderní stát oproti tomu vytváří monopoly, koncerny, vše vlastní stát. „Prolínání hospodářské a politické moci, existující i v liberalismu, narostlo až do úplného spojení obou ve státech socialistických, jež současně znamená naprostou existenční jedincovu závislost na státní moci.“¹⁶. Liberalismem se vyhroutil rozdíl mezi bohatstvím a chudobou. Politicky jsou liberální a moderní stát dvě epochy průmyslové společnosti (dvě epochy demokracie). Demokracie byla pro majetné vrstvy, nemajetné mohli volit až v minulém století¹⁷. Moderní demokracie je postavena na rovnosti. V individualistické demokracii byl tisk postaven na osobní iniciativě, nová doba nezávislému tisku nepřeje. Stát se stal výkonným orgánem vůle politických stran. Právně byl liberální stát formován osvícenskými přirozenými právy, první obrat od božského k racionální evidenci. Politická moc má oprávnění dokud chrání právo. Panovník rušící právo se stává tyranem. Právo již nebylo mimolidskou normou, ale technikou vnějšího pořádku. Tak se změnilo i vnímání lidských práv, které byly formulovány v liberálním státě. John Locke je definoval jako vlastní každé lidské bytosti „z titulu jejího

---

¹⁶ KOMÁRKOVÁ, B. Křesťan a nároky moderního státu. In: *O svobodu svědomí*, Heršpice: Eman, 1998, s. 51.

¹⁷ Komárková počátek demokracie vkládá do 16. století zároveň s objevením nutnosti nezcizitelných práv. Viz. Reformace jako přímá příčina vzniku lidských práv.

stvoření k Božímu obrazu“¹⁸, proto jsou nezcizitelná. Doba postosvícenská je viděla jako vytvořené státním zákonodárstvím.

1.2. Křesťan ve světě

V křesťanství není společenství nadřazeno jednotlivci, důležitý je vztah člověka k Bohu a spojenectví těch, kteří o něm ví a hlásají jeho Pravdu. Stát, chce-li hájit své principy, nemůže tolerovat tuto instituci. Církev byla několikrát pronásledována – mezi totálním státem a církví není kompromis možný. Avšak tato instituce nelze zničit, proto je stát nucen řešit problém, jak církev adaptovat do své struktury.

„Krise náboženství je chronickým stavem od dob osvícenství. Začalo kritikou dogmatu ve jménu přirozeného náboženství, pokračovalo rozporem mezi biblickými kosmologickými představami a přírodovědným poznáním, a nabývala ostrosti v sociální rovině, jako morální protest proti mocenským pozicím církví...“¹⁹

Komárková zdůrazňuje, v jakých oblastech vstupuje stát do života křesťana a kde tedy dochází ke střetům. V oblasti hospodářské zachovává biologické účely sebezáchovy. Nemohou být stoprocentně uspokojeny, kvůli závislosti na přírodních podmínkách, i omezených lidských silách. Individuální vlastnictví uspokojovalo tyto potřeby do vzniku technické civilizace. Nyní musí stát organizovat společnost principem vlastnictví kolektivního. Toto se neshoduje s křesťanskou vizí, pro něj je to otázka pouze technická. Vystoupit proti němu křesťan ale může jenom tehdy, nesplní-li řádně svoji funkci.²⁰

V oblasti sociální, která je závislá na oblasti hospodářské, zásahy státu s vývojem techniky vzrůstají, neboť se jedinec stává na státě závislejší.

V oblasti politické disponuje stát vším, čím disponovat může. Vlastnictví i donucovací právní řád vznikl pod hříchem, pod hříchem je i

---

¹⁸ „Vše, co činí z přírodní bytosti bytost sociální.“ In: KOMÁRKOVÁ, B. *Původ a význam lidských práv*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1990, s. 103.

¹⁹ KOMÁRKOVÁ, B. Křesťanství a náboženství. In: *Sekularizovaný svět a evangelium*. Brno: Doplněk, 1993, s. 169.

²⁰ KOMÁRKOVÁ, B. Křesťan a stát. In: *O svobodu svědomí*, Heršpice: Eman, 1998, s. 31.

veškerá moc s přívlastkem suverenity. Je potřeba tuto moc kontrolovat zezdola, například kritikou nezávislou na státní moci.

Další legitimní funkcí státu je organizace kulturního života. Může vést výchovu školským systémem, i vést k loajalitě vůči státu a jeho zřízení. Může organizovat vědecký a umělecký život. Nesmí být však v těchto věcech rozhodčím, ani ve věcech pravdy. Kde se prohlásil za smysl a cíl, tam překročil hranice legitimacy a stal se totálním. Křesťan se může státu podrobit jako Božímu trestu a vzdát se odporu. Kde ale stát rozhoduje ve věcech pravdy, Komárková tvrdí, že se podrobovat nemůže, musí být svědkem Ježíše Krista. Pamatovat, že i on byl popraven jako politický zločinec.

Křesťan je dán svým vztahem k bližnímu. Má právo rozhodnout se, kdy má bolest přetrpět a kdy je to zbytečné. Ke každému se má přistupovat s respektem. Komárková se neostýchá mluvit i o křesťanově sexualitě. „V církvi musíme opustit od dosavadního mlčení o pohlavním životě jako o věci neslušné, i od zastrašování, které činí situaci ještě horší. Pohlavní život je důležitou složkou života.“²¹ Nejde jí o fyziologické ponaučení, jako spíše o pochopení pravé lidskosti. Nedovolává se snižování pohlavního styku, ale chce mu navrátit důstojnost jako nejintimnějšimu projevu lásky. Doporučuje tedy nejprve vstoupit do manželství, aby měl člověk odpovědnost za své počínání.

Problém nonkonformisty křesťana se státním uspořádáním vzniká především v dnešní technické civilizaci. „Matematické vyjádření se stalo vzorem vědecké exaktnosti, a úspěšná technická aplikace fyzikálních zákonů, podepřených matematikou, přidala další průkaznost o jedinečné správnosti tohoto druhu nazírání.“²² I z nauky o člověku se muselo odstranit vše lidské. Tak přestal být člověk mírou

---

²¹ KOMÁRKOVÁ, B. Služebník Kristův uprostřed světa. *In: ve světě a ne ze světa*. Heršpice: Eman, 1998, s. 83.

²² „ Sugescie matematicko-fyzikální metody... se stala požadavkem i duchovních věd a stalo se ctizádostí nejen psychologů, ale i sociologů a historiků, přenést ji i do svých oborů.“ KOMÁRKOVÁ, B. Technická civilizace a křesťan. *In: Ve světě a ne ze světa*. Heršpice: Eman, 1998, s. 53.

věcí a věci určovaly míru člověka. Byl to obrat od antické i středověké filosofie.

Komárková tvrdí, že dosah tohoto pochopíme na výchově. Vždy se za cíl výchovy kladl člověk morální, který upřednostňuje dobro před zlem. Cílem života bylo neúžitkové dobro, krása, pravda. Dnes se člověk připravuje pouze k provozu určité technické funkce a tedy rozměrem lidství je výroba. Komárková v polemice *Technická civilizace a křesťan* (1957) píše, že sice se kvalitního bydlení a zdravotní péče dostává každému bez rozdílu, ale ani tyto světlé výjimky nezlepší skutečnost, že výroba zatlačuje člověka na druhé místo. Člověk nepřestane být sytý konzumu, který mu nabízí jen technika, a sám z vlastní vůle sebe omezuje. Technický člověk na rovině přírodního zákona nemůže rozeznávat dobro a zlo, protože to, co existuje, existuje nutně a jeho nutnost jej dostatečně ospravedlňuje. Komárková křesťanka doplňuje: Bůh na sebe přeci nevzal podobu fyzikální síly, ale antropomorfní podobu Syna člověka, a tedy Kristus může člověka vyvést z tohoto odlidštění.

„Legitimita státu pro křesťana tkví v jeho funkci, organizovat lidské činnosti k možnosti relativně klidného lidského spoluzití tam, kde je nutně potřebí donucovací moci, aby účelu ... klidného spoluzití bylo dosaženo.“²³ Komárková se pozastavovala už u přizpůsobování se křesťanství státu, ale u přizpůsobování se křesťana okolí se pozastavuje déle, jakoby s větší naléhavostí. Křesťan hlásá sice zásady křesťanství, že všechna stvoření, jelikož je činil Bůh, jsou dobrá a zlo není osudem, ale trestem za hřích člověka, proto by měl být člověk za přemáhání zla odpověden. Tok křesťanova života podléhá ale jeho okolí. Vychováváme se ke své funkci, nikoli ke svému morálnímu lepšímu já. I rodina se ocitla v moderních technickém státě v krizi.

---

²³ KOMÁRKOVÁ, B. Křesťan a stát. In: *O svobodu svědomí*, Heršpice: Eman, 1998, s. 28.

Rodina znamenala celý rod vázaný na půdu, na otcovský dům, který znamenal dědictví a tedy život v budoucnosti.²⁴ V průmyslové společnosti byli manželé vyvedeni z kruhu rodiny do výrobních center. „... a společnost přebírá zároveň řadu dalších, dříve výhradně rodinných povinností, péči o děti, nemocné, staré, přebírá služby domácnosti a tím vyřazuje z rodiny většinu funkcí, pro něž dříve mimo ni nebylo náhrady.“²⁵ Všichni členové rodiny jsou roztrženi u práce i odpočinku a soudržnost rodiny je vratká. Komárková vyzdvihuje ochranu nového života matkou a zdůrazňuje funkci křesťanky připomínat, že věrnost není břemenem, ale radostí, a stejně tak početná rodina je bohatstvím života.

1.3. Tolerance

„Kdykoli má někdo v úmyslu zlikvidovat národ, může počítat s osvědčeným pravidlem, že je nutno zbavit jej jeho kultury... Kulturní genocida vždycky v dějinách předchází genocidu fyzickou.“²⁶ Stejně jako události po Bílé hoře, tak ze své vlastní zkušenosti za totality popisuje Komárková, co se děje v nitru člověka, je-li potlačována jeho přirozenost. Duchovní násilí je nejrozkladnější; nejprve vyvolává strach a vzdor, na který se následně odpovídá pomalým přivykáním a životem dvojí tváře, což vrcholí cynismem či rezignací. Pasivní konformita se začleňuje do povahy člověka. Tyto „radikální zlomy“ národní kontinuity se hodnotí Komárková jako tragické rysy českých dějin.

Rok 1781 je pro Komárkovou další významné datum v dějinném vývoji lidských práv. Tento rok završil protireformaci, vedenou spojenou církví a státní mocí 160 let, a přímo odkázal k událostem 1789²⁷. Populace byla téměř celá katolická. Počátkem protireformace bylo

---

²⁴ Dosah významu biblického dědictví více v kapitole Základní morální kodex, Bratrství a dědictví.

²⁵ KOMÁRKOVÁ, B. Křesťan a svět. In: *Ve světě a ne ze světa*. Heršpice: Eman, 1998, s. 86.

²⁶ KOMÁRKOVÁ, B. Význam tolerančního patentu. In: *Tolerance jako podmínka života*. Heršpice: Eman, 1999, s. 35.

²⁷ 1781 Toleranční patent Josefa II., 1789 Deklarace lidských práv člověka a občana na francouzské půdě.

zrušení Rudolfova Majestátu z roku 1609, který přiznal právo na svobodu vyznání vlastního náboženství jmenovaného Českou konfesí všem obyvatelům Českého království. Vznik evangelických sborů po vydání patentu ještě neznamenal pro národ mnoho. Patent nepovoloval odkazy na domácí reformaci, proto jsme byli závislí na konfese v Německu a v Uhrách, ale noví kazatelé tvořili spíše něco nového, než by pokračovali v opuštěném dědictví.

Josef II. měl sice pro uzákonění patentu méně vznešených důvodů (např. věděl, jak je nepraktické vyhánět lidi ze země), nicméně vyhlásil, že žádná světská autorita nemůže bránit svobodě lidského svědomí. Změny vedly až k obrozeneckému hnutí. „Radikální zlom národní kontinuity si od počátku žádal zpětnou návaznost na přetržený vývoj jako vyvedení z prázdnoty a vnitřní krize.“²⁸ Obrozenci nám pak navrátili naši reformaci, ne však konfesijní, ale vycházející z ní bez nutnosti instituce a její donucovací moci.

V Evropě vládl spolu s novými neodcizitelnými lidskými právy nový duch, kterému se katolicismus odmítl otevřít, protože v něm poznával ducha protestantismu. Až ztráta mocenských pozic a perzekuce mu dovolila pochopit hodnoty demokracie a práv člověka. V habsburském prostředí trvaly snahy zachovat katolicismus nejdéle, až do jejího rozpadu. Reformní snahy byly vždy umlčeny. Rozpad monarchie byl prvním bodem, kdy se katolicismus musel zamyslet (ztrátou pozice se regeneroval). Po druhé světové válce přišla nová absolutní moc, která se nejdříve vypořádala s katolickou existencí, která tak byla poprvé na našem územím předmětem pronásledování. A to byla druhá vnější změna. Instituce přestala být pro něj (katolicismus) oporou. Změny donesly na papežský stolec Jana XXIII., 2. vat. koncilem se katolictví vydalo novou cestou. Charta 77 se stala základnou také pro katolíky. Komárková se ptá, jestli jim to vydrží, protože z jejich stálého rozlišování mezi katolíky a křesťany lze cítit jejich pocit

---

²⁸ KOMÁRKOVÁ, B. Tolerance jako podmínka života. In: *Tolerance jako podmínka života*. Heršpice: Eman, 1999, s. 14.

nadřazenosti, „která blahovolně snáší druhé, pokud je s nimi svádí špatné počasí pod jednu střechu... Tolerance bez úcty k partneru, bez respektu k jeho cestě a poznání pravdy je tolerancí na výpověď, je otevřeně nepřiznanou netolerancí.“²⁹

Tak se Komárková ptá i nekonformních komunistů, protože program dokonalé společnosti, která měla člověka osvobodit ze struktur, jež jej odcizují sobě samému, jeho odcizenost nadále prohlubují. Zakotvenost komunismu v ústavě přirovnává ke středověkému heslu „čí země, toho náboženství“. Politickou ideologii komunismu přirovnává s jeho rituály k dokonalé době primitivního nesnášenlivého náboženství. Dnes se akorát z „čí země, toho náboženství“ stalo „čí země, toho politické a ideologické hodnoty“. Podle Komárkové si už ani nikdo události kolem Bílé hory nepamatuje a z vlasti prchají ne kvůli morálním pohnutkám, ale pro lehčí a zajímavější život.

Komárková dělí genocidy po Bílé hoře na genocidu fyzickou, odstranění češství, a genocidu morální. Podle Komárkové jsme tuto genocidu ještě nepřekonali. Vzpomíná na střední školu, kdy jí vštěpovali do hlavy, že „se musí český národ odrakouštit. To znamenalo přestat s životem dvojí tváře, s životním cynismem, s povrchovou existencí, která hledí především na svoje životní pohodlí a nehledí na věčné hodnoty.“³⁰

---

²⁹ KOMÁRKOVÁ, B. Tolerance jako podmínka života. In: *Tolerance jako podmínka života*. Heršpice: Eman, 1999, s. 19.

³⁰ KOMÁRKOVÁ, Božena. Pravda a tolerance. In: *Tolerance jako podmínka života*. Heršpice: Eman, 1999, s. 26.

2. Základní morální kodex

Křesťanství v jeho kalvínsko-reformační interpretaci označila Komárková jako jeden z důvodů pro podnícení vzniku Deklarace lidských práv člověka a občana. S reformací se do křesťanství vlila nová forma biblismu. „Závaznost Boží vůle nezakládala její rozumová dokazatelnost, ale prostý fakt její existence. Pro přirozené právo v tomto zorném úhlu nebylo místa.“³¹ Avšak scholastické účelové právo nahradili myslitelé morálním právem a Desatero dosadili za jeho znění.

Božena Komárková Desatero jako znění deklarace lidských práv rozebírala na četných místech. Její filosofické úvahy byly sebrány do spisu *Sekularizovaný svět a evangelium*, kdy Komárková na požádání Ladislava Hejdánka roku 1967 seřadila spisy, které její studenti rozepisovali na psacích strojích.

2.1. Desatero

Desatero symbolizovalo znění lidských práv dlouho, avšak každá doba jej interpretovala podle toho, co ona považovala za důležité, většinou v protikladu k vyznání doby minulé, a tento problém Desatero pronásledovalo od počátku. Myslitelům devatenáctého století se líbilo, že překračuje řady primitivních zákoníků a představuje nadčasový mravní zákon. Století dvacáté spirituální hodnoty odhodilo a Desatero si spojilo se souvislostí sociální a ekonomickou, s pozemskou existencí.³²

Není nahodilé, že Desatero začíná: Já jsem Hospodin!³³ Hospodin je Izraeli králem, je příslušným úřadem jeho platnosti. Všechny novodobé ústavy od 18. století suverénní vůli odmítly uznat Bohu, ale uznaly ji sociálnímu celku. Člověk nahradil Boha na postu dárce zákona. Náboženská část dějinného vývoje zákonodárství měla

---

³¹ KOMÁRKOVÁ, B. Lidská práva a křesťanství. In: *Lidská práva*. Heršpice: Eman, 1997, s. 62.

³² KOMÁRKOVÁ, B. *Původ a význam lidských práv*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1990, s. 40.

³³ Ex 20,2.

svoji úlohu a Komárková vidí v návratu k ní jen „násilný a nereálný návrat člověka do překonaného vývojového stádia. Desatero je po stránce své vnitřní struktury překonáno a náleží už jen archeologii.“³⁴ Desatero má i pro křesťany pouze váhu morálního kodexu.

Je zajímavé, jak si Komárková všimá druhé půlky verše Ex 20:2 „Já jsem Hospodin, tvůj Bůh; já jsem tě vyvedl z egyptské země, z domu otroctví.“ Lid Izraele byl vyveden z Egypta, který měl také svého panovníka a jeho říše byla domovem zákona a práva. Jak píše Komárková, nebyla zemí chaosu. Celý tento verš je tedy sebeuvědoměním a zrovnoprávněním Izraele vedle velké říše egyptské. Akorát si rád panovníka nahradili Božím příkazem. Není jen účelovým uspořádáním života, ale zná pravé životní podmínky, jejichž součástí je i svoboda. Proto syny Izraele vyvedl z domu služby, z domu faraóna. Komárková křesťanka dodává, že konec zákona je Kristus, v něm se objektivně naplnil a stal se dynamikou lidského života.

„Jediným přiměřeným výkladem zákona vyhlášeného na Sinaji, je Kristus. On sám je absolutním zákonem. On sám je zákon živý, nikoli napsaný, aby literou zabíjel sám sebe, a relativizuje všechno napsané.“³⁵ Žádná instituce tedy není svatá a Kristus započal desakralizaci institucí a řádů. Každý jiný zákon podléhá době, v které vzniká, se znamením slabosti člověka a jeho hříchu. Komárková poukazuje na to, že i když už si toho nejsme vědomi, všechny ústavy vycházejí z christologie a jsou možny jen pod zorným úhlem Kristova vladařství. Existence zákonů a život pod nimi je Boží milost. Kristus není věcí eschatologie, ale promítá se do všech zápasů lidí o řády tohoto světa.

2.2. Vlastnické právo

Základním východiskem lidských práv je podle Komárkové překvapivě vlastnické právo. Dnes na důležitost vlastnického práva

---

³⁴ KOMÁRKOVÁ, B. První přikázání. In: *Sekularizovaný svět a evangelium*. Brno: Doplněk, 1993, s. 15.

³⁵ KOMÁRKOVÁ, B. První přikázání. In: *Sekularizovaný svět a evangelium*. Brno: Doplněk, 1993, s. 17.

ukazuje fakt, jaký problém má moderní společnost s chudobou. „Současnost všechn svůj morální pathos spatřuje právě v boji proti chudobě jako kořenu neštěstí, zla, nelidskosti... Žebrák ... je člověk zbavený lidské důstojnosti... Mentalita žebračka je člověka nedůstojná a nutno ji vymýtiti stejně jako žebrotu.“³⁶

Už od dob vzniku římského práva se vlastnictví definovalo jako dispozice vlastněným objektem. Komárková poukazuje na latinský výraz *proprietas*, který označuje jak vlastnictví jako právní skutečnosti, tak zároveň vlastnost. Římské právo tedy vlastnictví nechápe jako disponování něčím, co mi bylo přiděleno, ale jako organickou vlastnost. Komárková uvádí ve vývoji chápání vlastnictví ještě Johna Locka, který použil anglické slovo *property*.³⁷ „Vlastnictví nebylo pouhou právní skutečností, odvolatelným smluvním opatřením, ale vlastností, tkvící svými kořeny přímo v lidské bytosti.“³⁸ Od filosofie římských stoiků až po osvícence bylo vlastnictví přirozeným právem.

S vlastnictvím se rozdělily dvě základní právní kategorie, subjekt a objekt. Právní subjekt byl nositelem vlastnictví, neboť měl alespoň základní objekt neomezené dispozice, a to vlastní osobou, vlastní svobodou. Vlastnictví sebe sama je nezbytnou podmínkou vlastnictví věcného. Jako subjekt je tedy v právu, jen pokud má čím disponovat. Nemá-li tuto vlastnost, spadá do kategorie objektu. Komárková poukazuje, že mírou tohoto řádu není člověk, ale vlastněná věc, a proto není snadné rozhodnout, zda považovat vlastnictví za funkci člověka, nebo naopak. Člověk zde není lidskou bytostí svojí fyzickou existencí, ale vlastnickou kvalitou. Bez vlastnictví není lidství.

---

³⁶ KOMÁRKOVÁ, B. Výklad blahoslavenství. In: *Ve světě a ne ze světa*. Heršpice: Eman, 1998, s. 11.

³⁷ KOMÁRKOVÁ, B. *Původ a význam lidských práv*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1990, s. 103.

³⁸ Komárková pokračuje: „Náleželo s nárokem na svobodu a život přímo k pojmu lidství a bylo od něho neoddělitelno. Zde tkvěla jeho „přirozená“ a tedy absolutní sankce... Právní stav byl ten, který je sankcionoval a hájil, nikoli ten, který jej vytvářel“ KOMÁRKOVÁ, B. *Vlastnické právo*. In: *Sekularizovaný svět a evangelium*. Brno: Doplněk, 1993, s. 27.

Z tohoto chápání odbočili stoikové, kteří viděli právní subjekt v každé lidské bytosti z titulu jejího lidství, avšak vývoj právního vztahu neovlivnili. Tento proces se na poli náboženském odehrál dříve než na poli sociálním. Vývoj byl na dlouhou dobu zastaven a až v liberálních ústavách se stal člověk poprvé v historii právním subjektem z pouhého titulu člověka.

Osmé přikázání hlásá Nepokradeš, Komárková jej dává do poměru s vlastnictvím. Vždyť co se týká vlastnictví úžeji, než jeho zcizení. Přikázání má nádech sociálního a nábožensky legitimního řádu. Hájení majetku se zde proměnilo v argument před Bohem.³⁹ V českém překladu JHVH, Hospodin, nám zaznívá popis hospodáře, vlastníka, jenž má dispoziční právo nade vším svým majetkem. Odklon Izraele od Boha je přirovnáváno k cizoložství, k ženě, která překročila vlastnické právo manžela. Dnes už na krádež po zkušenostech z 19. a 20. století nepohlížíme jako na hřích, jako na odklon od Boha. Avšak Bible jej použila jako dobře platné vyjádření vztahu mezi člověkem a Bohem. Díky tomu je nevlastnický řád nemyslitelný (autorka naráží na vyvlastňování hmotných statků). Bůh je vlastníkem všeho, co stvořil, země i lidí. Komárková dodává, že stvoření náleží jenom Bohu, proto každý zásah ze strany lidí je zásah proti Bohu, tedy hřichem.

Ze sféry sociální se krádež dostala do sféry duchovní. Toto přikázání vidí Komárková v úzké souvislosti s dalšími přikázáními týkajícími se Boha – zákaz uctívat jiné bohy než Hospodina a zákaz užívat Hospodinovo jméno nadarmo, obojí definuje jako způsob krádeže vůči Bohu.

Hned první člověk, Adam se chtěl vymanit z vlastnictví Boha a disponovat sám sebou, být jako Bůh. Byl vyhnán z ráje a všechny následující hříchy jsou důsledky tohoto prvního, pokračováním v první

---

³⁹ Komárková se k těmto úvahám dostala přes Marxovy teorie. Cituje v této souvislosti Proudhonův výrok, že vlastnictví je krádež a Leninovo: rozkráďte nakradené. Ve 20. stol se tedy vlastnictví z Božího řádu stalo zločinem a krádež legitimní obranou. KOMÁRKOVÁ, B. Nepokradeš! In: *Sekularizovaný svět a evangelium*. Brno: Doplněk, 1993, s. 35.

krádeži. Dnešní doba dala plné dispoziční právo kolektivu (a vzala jej jedinci). Bible dává ale dispozici jedině bohu a člověka činí správcem jeho majetku. Svévolné disponování z něj činí zloděje. Dodává, že je jedním z hříchů historického křesťanství, že dalo přednost vlastnictví před spravedlností.

Další její úvaha směřuje ke skryté závažnosti krádeže. Jako se svatokrádež neváže jen na krádež ve svatyni, ale vztažené paže vůči Hospodinovi, tak i hmotná krádež není jenom fyzickým odcizením věci. Komárková zde vidí přímou cestu k Nezabiješ. „Zcizení člověka může existovat i bez právní formy otroctví a každá situace ve společnosti má svoje vlastní svody krádeže... Zvláštní zákeřnost moderních forem krádeže... se souhrnně jeví jako sociální zlo.“⁴⁰

Komárková se na závěr svých úvah ptá, zda je tedy vůbec možný život bez krádeže. Křesťan má odpověď v Kristu. Kristus se nevymanil z Božího vlastnického práva ani na kříži, čímž přemohl Adamův hřích. Odpovídá „ne jak já chci, ale jak ty“⁴¹.

Zákaz uctívat jiné bohy se tedy vztahuje také k vlastnictví a příkázání nepokradeš. Dnes si můžeme vybrat Boha nebo ateismus. Bezbožný v Bibli neznamená ateistu, ale člověka, který překročil zákon, když vyznal jiného boha nežli Boha. Ateismus byl mimo rámec biblických představ. Jozue dal lidu na výběr⁴², zda chtějí sloužit bohům jejich otců, když ještě žili za Eufratem, nebo si vyvolí službu Hospodinovi. Toto příkázání není hrozba, ale varování. Za svoji těžkou službu dostanou lásku, oproti bohům, kde najdou nezáměr.

Dnes je volba jiná – Bůh, nebo ateismus. Bohové nejsou již pro společnost hrozbou, tudíž ani ateismus. Z křesťanského pohledu se ateista jevil jako člověk bez zákona a řádu. Komárková zdůrazňuje, že člověk bez boha nemohl zastávat veřejný ústav a znalost boha byl

---

⁴⁰ KOMÁRKOVÁ, B. Stát a právo u Marxe a Engelse a v nauce i praxi sovětské. In: *Sekularizovaný svět a evangelium*. Brno: Doplněk, 1993, s. 39.

⁴¹ Mat 26,39.

⁴² Joz 24,15. Polyteističtí bohové jsou méně nároční, zvyklí na svoji četnost. Hospodin je ale Bůh žárlivý, nesnáší nevěru. Služba Hospodinu nebude lehká.

nezbytný předpoklad pro morální život. Masarykovi je ateista sebevrahem⁴³, Dostojevskému vrahem. Postupem času se ale ateismus stával stále více uznávanou možností.⁴⁴ Z Boha tvůrce, majitele, vládce se stal výtvar lidské touhy, ztvárnění lidského ideálu. Z Boha se stala fikce a na jeho fiktivní zákon již nedohlížel.

„Teprve ateismem se člověk stává autonomní a svézákonnou bytostí, a proto i pravým člověkem. Ruší zákony z Boží milosti podpírající nespravedlnost lidských řádů a vyhláší lidský zákon svobody, rovnosti, bratrství.“⁴⁵

Smysl lidské existence se přesunul ze služby Bohu na službu člověku. Tato situace, přemožení bohů a humanizace všeho světa, však není nic nového, svoje analogie má již v bibli. Je předpovězena v Gn 3,5: budete jako bohové⁴⁶. Uctívání člověka je modloslužba, proto se biblická alternativa nezměnila. V listu Římanům Ř 1,21-25 Pavel varuje, že jakákoli záměna Stvořitele za stvořené nevede k vyšší lidskosti, ale k opaku – k jejímu porušení. S odkazem na dvacáté a jednadvacáté století se ukazuje, že ignorací lidských mezí ohrožujeme své člověčenství. Tím spíš, že se nejedná již o individuální zahynutí, ale hromadné.

Nebudeš mít jiných bohů se v historii stále opakuje, poprvé zaznělo již Adamovi. Místo ráje si neposlušností vytvořil zlo. Humanismem tedy nepřekonáváme modloslužbu, ale stupňujeme ji. Komárková se na konci jako u každé své úvahy vrací ke Kristu. Sloužil bratru, protože miloval Otce. Podle ní se jenom tak dokonale naplňuje

---

⁴³ Masaryk hodnotí kladně hlavně vliv církve. Podle něj činila lidi uspokojenými a byla jim oporou; a to hlavně církve řecké, římské a východní. Protestantismus se mu zdá nesnášenlivý a říká: „nynější protestantismus, srovnán s nynějším katolicismem, je vzniku a šíření chorobné sebevražednosti příznivější než katolicism.“ Bez mravního vůdce a církevního nucení nemůže najít duši klid. Dodává, že pravý křesťan může být jedině evangelický. In: MASARYK, T. G. *Sebevražda*. Praha: Orbis, 1930, s. 181.

Beznábožnost vede podle Masaryka k nespokojenosti. Neutěšená a zmatená duše se snaží zachytit, honí se za prázdnými abstrakcemi a leží jako v hlubokém spánku. Proto se člověk usmrtí, aby dál nehladověl. Tamtéž, s. 187.

⁴⁴ Zde je možné uvést Feuerbacha a jeho slova, že není stvořen Bohem, ale že si Boha vytvořil on sám.

⁴⁵ KOMÁRKOVÁ, B. Nebudeš mít jiných bohů. In: *Sekularizovaný svět a evangelium*. Brno: Doplněk, 1993, s. 129.

⁴⁶ Gn 3,5. Zde hebrejské slovo elohím, gramaticky v plurálu, se překládá jako Bůh. Komárková si propůjčila doslovný překlad, ČEP uvádí „budete jako Bůh“.

Nebudeš mít jiných bohů. Toto starozákonní přikázání se s Kristem vrací. Bohoslužba jako služba člověku je způsob zaslíbeného života. Ježíš jej dokonale naplnil, proto zemřel na kříži.

2.3. Bratrství, dědictví, dluh

V přítomnosti bližního je skryto lidství. „Tvrzení, že je možno dojít ke Kristu bez bližního, je sporné. Tvrzení, že není možno dojít ke Kristu bez bližního, je nesporné... bez bližního by nemohl být člověk osloven Bohem a volán ani k zákonu ani k svědectví.“⁴⁷ Bez setkání s bližním se nemůžeme setkat s Kristem. Komárková v bibli nevidí nauku či systém, ale konkrétní historii Božího jednání s člověkem. Podmínkou pro Boží jednání jsou lidská společenství v různých situacích, jejich vztahy, vytvořené instituce a řády. Vztah mezi Bohem a člověkem nevybočuje z běhu normálních událostí, je kopií mezilidských vztahů, vztahů sociálních. Například byl jejich vztah definován jako hrnčír a jeho dílo, pastýř a jeho stádo, otec a syn, věřitel a dlužník, pán a otrok, soudce a souzený. Vztahy jsou tím nadsociálnější, čím víc si uvědomíme bolest, s kterou byly aktualizovány a naplněny. Formou Božího jednání se stala smlouva, dědictví, mzda, otroctví a vykoupení, zákon a soud, které nespádají pouze do reality tohoto světa.

Zmiňování otcovského domu a dědictví není v bibli bez významu. Člověk byl neustále v nebezpečí ze strany přírodních živlů a dravé zvěře, proto měl otcovský dům povahu útočiště tím pevnějšího, že představoval všechny životní jistoty. Dnes se člověk cítí být pánem celého světa. Dříve byl odevzdaný jeho přesile, dnes se v přesile nad světem cítí on⁴⁸. Otec byl tedy pánem svého domu zdrojem života a řádu. Poslušnost řádu znamenala dědictví a dědictví nebylo nic jiného než záruka života a budoucnosti. V dědictví se soustřeďovala všechna

---

⁴⁷ KOMÁRKOVÁ, B. Skutečnosti sociální a eschatologické. In: *Sekularizovaný svět a evangelium*. Brno: Doplněk, 1993, s. 141.

⁴⁸ KOMÁRKOVÁ, B. Ve světě a ne ze světa. In: *Ve světě a ne ze světa*. Heršpice: Eman, 1998, s. 116.

lidská touha, proto je v bibli často skloňováno, většinou s přívlastkem „až na věčnost“.

„Morální pojem viny má v Bibli jako ve všech primitivních kulturách svůj slovní ekvivalent v ekonomické poloze: dluh. V pojmu dluhu nabývá vina své racionality a uchopitelnosti.“⁴⁹ V zemi, kde práci vykonávají otroci, se mzda nevyplácí, ale dluh se tu vyskytuje velmi často. Vysoké úroky jsou příčinou dalšího otroctví. Jedná se o vztah práva a povinnosti – práva vymáhající strany na svůj vklad a povinnosti dlužníka vklad vrátit. V mezilidských vztazích je to problém naléhavý a jeho intenzita roste ve vztahu vůči Bohu. Evangelium hlásá neslýchané, prominutí dluhu zdarma. Milost je více než spravedlnost. V evangeliu ekonomie neplatí. Vše je zdarma, život je zdarma.⁵⁰

Blízkým pojmem dluhu je otroctví. Tento protiklad pána a jeho služebníka je samozřejmostí pro vyjádření vztahu mezi Bohem a člověkem. Pán neděkuje, otrok díky nežadá.⁵¹ Přes tuto přirozenost je otroctví nadále neštěstím. Vykoupení z otroctví je stejně jako smazání dluhu aktem záchrany.

Vztah mezi Bohem a člověkem vrcholí mezi rozhodnutím života či smrti. Soud je vrcholem krize člověka, kdy je třeba zvolit mezi možnostmi a nemožnostmi dalšího života. Na rozdíl od jiných příkladů, kdy se akty vyzdvihovaly ze sociální roviny do eschatologické, Boží soud není symbolem, ale skutečností. K rozhodování nutně náleží odpovědnost, Komárková dodává, že ta je plně řešitelná jen v odkazu k živému Bohu. Uskutečnění krize všeho se stal soudní proces římského prokurátora nad božím synem. Nevinný je souzen viníky, pán nad světem je souzen soudem světa. V tomto paradoxu se střetly roviny sakrálního a profánního dění. Kristus se stal velikonočním beránkem,

---

⁴⁹ KOMÁRKOVÁ, B. Život zdarma. In: *Božena Komárková a její hosté*. Heršpice: Eman, 1991, s. 111.

⁵⁰ Komárková odkazuje k modlitbám v prosbě za odpuštění vin. In: KOMÁRKOVÁ, B. *Dluh a vina. Sekularizovaný svět a evangelium*. Brno: Doplněk, 1993, s. 207.

⁵¹ Služba je legitimní lidský úděl. Ježíš Kristus sloužil Bohu skrze lid – od omývání nohou po vydání života jako výkupné. In: KOMÁRKOVÁ, B. *Služebník neužitečný. Sekularizovaný svět a evangelium*. Brno: Doplněk, 1993, s. 179.

jenž zachránil žalující, kteří ho vydali na smrt. Jeho poslušnost z jeho oběti činí kněžský akt.

Vztahy v rodině se změnily. Nadále je to instituce nejodolnější, avšak patriarchální otcovství již nemá dispoziční moc nad jejími členy. Rodina „byla společenstvím rodovým i výrobním a spotřebním a existenční závislost ženy na manželově autoritě hrála podstatnou roli v manželské nerozlučitelnosti.“⁵² Mezi členy rodiny je rovnost a otcovství je chápáno spíše jako občanská povinnost, než plnost moci. Otcovský dům již není útočištěm, protože jej vystřídalý nájemní byty a návaznost mezi generacemi je zpřetrhána. Funkce, která domovu zbyla, je přechodné místo pro odpočinek ve světě práce, a protože je to práce, čím se zabývá člověk většinu dne, stává se středem jeho života. Domov utvrzovalo dědictví, jež již dnes nemluví k naději a touze dnešního člověka. Smysl života tvoří přímousměrně fakt užitečnosti. „Všecko, co zbývá v životě po odečtení této funkční otázky, kleslo na druhořadou hodnotu; soukromí, rodina, volný čas a osobní záliby mají místo jenom jako nutný doplněk sociálně funkční životní oblasti.“⁵³

Rodina se změnila, otroctví nevydrželo. Osobní závislost byla ze vztahů programově i působením vnějších podmínek zapuzena a přeměněna spíše v závislost funkční. Tak se změnil obraz vztahu mezi Bohem a člověkem – hrnčír a jeho dílo bylo zproblematizováno o hrnčířovu zodpovědnost za dílo a jeho podřazenost sociální kontrole. Tak i pastýři zůstala existence pouze v mysli. Ve společnosti byl nahrazen ošetřovatelem, zootechnikem či krmičem, čímž se ztratila jeho ochranná funkce (před lvi například).

Osobní závislost zmizela i z politického života. Se zánikem království se z poddaných stali navzájem si rovní občané. Pouze soudu zůstal neměnný charakter a soudce je dosud suverénním pánem nad rozsudkem. Komárková dodává, že pouze rozsudek změnil svoji

---

⁵² KOMÁRKOVÁ, B. Křesťan a svět. In: *Ve světě a ne ze světa*. Heršpice: Eman, 1997, s. 86.

⁵³ KOMÁRKOVÁ, B. Užitečnost a spása. In: *Božena Komárková a její hosté*. Heršpice: Eman, 1991, s. 76.

podstatu. Je spíše projevem moci než vítězstvím práva. Sociální vztahy se oproti biblickým časům změnilly, proto je nám jejich poselství nesrozumitelné. Komárková se ptá, zda se změnilly doopravdy, nebo se nám to jenom zdá. Dnešnímu člověku se tehdejší poměry zdají barbarské, jako například podobenství o pánu a služebníkovi. I teologie se snažila neužitečného služebníka přeměnit na Božího spolupracovníka.

„Bylo-li někdy v pravěku také bratrství institucí a právním poměrem, omezeným jakýmkoli druhem příbuzenství, v biblických podobenstvích je prolomena tato hranice a působením křesťanského dědictví se na počátku moderních dějin stalo heslem, které mělo vyznačit spolu se svobodou a rovností novou éru lidského pokolení.“⁵⁴

Bratrské společenství se nedá zajistit institucí a provází ho paradox v dějinách velmi častý, že místo aby se cíl přibližoval, vzdaluje se. Moderní společnost je plná chladu a prázdnoty. Komárková vzpomíná koncentrační tábory, kde odlidštění dosáhlo takové hodnoty, že se stalo také místem solidarity.⁵⁵ Je to místo, kde Bůh člověka zastaví, aby jej volal k sobě. Připouští, že mezi pomocí bližnímu a cestou ke Kristu není přímá spojitost, dodává ale, že mezi vědomím hříchu a ospravedlněním z milosti také ne. Kdo si je svého hříchu vědom, může dojít poznání, že existuje zázrak být ospravedlněn zdarma. Poznání zázraku ospravedlnění se neděje bez zápasu s hříchem, a tak i poznání zázraku bratrství v Kristu se musí dít skrze zápas o bližního. Realita víry se děje spojením se zemí. „Skutečná víra je jenom ta, která žije se světem pro člověka a pro něj všechno snáší, všemu věří, všeho se naděje a všeho trpělivě čeká.“⁵⁶ Komárková ukazuje, že cesta k Bohu se neotevívá skrze vesmírná tajemství, ale díky bratru.

---

⁵⁴ I když dodává, že bratrství se na rozdíl od svobody a rovnosti nedá zaručit po právní stránce. In: KOMÁRKOVÁ, B. Skutečnosti sociální a eschatologické. *Sekularizovaný svět a evangelium*. Brno: Doplněk, 1993, s. 148.

⁵⁵ „Jaroslav Šimsa by asi nedostal tyfus, kdyby nenabídl svou pomoc nemocnému bezprizornímu chlapci. Ale jeho rozhodnutím dané chvíle nebyl výhled k úkolům po válce, pro které se měl šetřit u vědomí, že bude nepostradatelný. Jediné, co právě platilo, byla konkrétní služba anonymnímu spolutrpiteli.“ In: KOMÁRKOVÁ, B. Věc osobního svědomí. *Přátelství mnohých*. Heršpice: Eman 1997, s. 115.

⁵⁶ KOMÁRKOVÁ, B. Skutečnosti sociální a eschatologické. In: *Sekularizovaný svět a evangelium*. Brno: Doplněk, 1993, s. 149.

2.4. Chudoba a blahoslavení

Komárková se jako křesťanka musela vyjádřit ke Kristově chudobě, protože chudoba obsahuje stránku legitimní i nelegitimní, problematickou i neproblematickou. „Legitimně a neproblematicky je jí ilustrován základní vztah člověka k Bohu... Chudoba vůči Bohu je pokorná, nerevoltující, ale prosící.“⁵⁷ Zároveň je ale lidskou vinou. K těmto rozvahám ji přivedl Mt 5,3 „Blaze chudým v duchu, neboť jejich jest království nebeské.“⁵⁸ Tato myšlenka v dějinách vyústila v třídní vykořisťování, dnes se proti chudobě bojuje jako proti zlu. Zdůrazňuje se pomoc rozvojovým zemím a chudoba se chápe jako pokřivení lidství. S bojem proti chudobě zmizela mentalita žebráka tím, že si je chudý člověk svých práv vědom. Chudoba se teda stala faktem biblických časů, které jsou již za námi.

I za biblických dob byla ale břemenem, což lze dokázat boží přízní ve formě bohatství, Komárková jako příklady jmenuje Jákoba, Joba a Šalomouna. Ježíšova chudoba tedy není milostí, ale spíše manifestací lidského hříchu. Komárková jde dále: chudoba je zvěstování božího soudu, protože Bůh je na straně chudých, chudí jsou blahoslavení. Je však otázka, zda když Matouš říká „chudí duchem“, myslí tím duchovněji pojatého Lukáše.

Výklad blahoslavenství Komárková sepsala po brigádě mládeže v Jeseníkách v roce 1953. Po celou dobu brigády při pobožnostech vykládala právě tuto kapitolu. Kapitola o blahoslavených je zde rozebrána celá, protože je třeba si význam těchto slov spojit s jejími vzpomínkami na vězení. Bůh pro Komárkovou zůstával skryt, ona slyšela jeho mlčení.

„Autorka neprožívá extázi filosofickou ani mystickou, ... nesituuje Boha do mystického chvění srdce. Nevykazuje Boha do

---

⁵⁷ KOMÁRKOVÁ, B. Život zdarma. In: *Božena Komárková a její hosté*. Heršpice: Eman, 1991, s. 110.

⁵⁸ Nebo spíše L 6, 20 „... Blaze vám, chudí, neboť vaše je království Boží.“ U Matouše došlo na zúžení chudí duchem – pokorní.

hlubinně-archetypického světa, do světa kolektivního nevědomí, zkoumatelného psychoanalytickými sondami náboženských laiků...“⁵⁹

Od blahoslavení chudoby se Komárková v tomto výkladu dostává ke čtvrtému verši: „Blaze těm, kdo pláčou, neboť oni budou potěšeni.“ Komárková definuje nářek jako přirozenou lidskou odpověď na zlo, neboť zlo poukazuje na absurdnost situace a její zvrácení. Nářkem dá člověk najevo svoji bezmoc a pro jeho statut výrazu slabosti jej dnešek odmítá. Vidí v něm výraz slabosti. Nářek tedy není monologem trpícího, ale jeho voláním po pomoci. „Když je s ním (s nářkem) člověk sám, obrací se v něm k někomu nepřítomnému. Z atavismu se s ním obrací k Bohu, i když v něj nevěří. Nařiká, až má protějšek.“⁶⁰ Komárková vidí v nářku ještě jednu formu dialogu. Když člověk začne plakat a nařikat, skoncoval se svou hrdoostí a vzdorem. To ukončilo jeho samotu a jak Komárková říká, přivedlo jej to zpět k životu. Přítomnost, i když smyšlená, někoho druhého tu přináší úlevu.

Jak tomu bylo i u chudoby, je tomu i u pláče. Bezbolestná existence je ideální existence dneška. Komárková poukazuje na vážnější problém. Touha po bezbolestné existenci naráží na neschopnost pochopit význam bolesti v celistvosti života. Jde dále: bez této kapitulace není přijetí milosti, podle Komárkové křesťanky tedy ani vítězství.

V kapitole o blahoslavenství následuje verš Mt 5,5: „Blaze tichým, neboť oni dostanou zemi za dědictví.“ Je třeba chápat tichost jako Komárková. Jedná se o zkrocenost, hlavně zkrocenost pod jhem⁶¹. Tento krotký je opak majitele pána, je subjektem, je předmětem dědictví druhého. Dědictví v druhé části verše se může zaslíbit pouze těm, kteří

---

⁵⁹ KEŘKOVSKÝ, P. *Řeč filosofické a biblické reflexe*. Jihlava: Mlýn, 2005, s. 32.

⁶⁰ KOMÁRKOVÁ, B. Výklad blahoslavenství. In: *Ve světě a ne ze světa*. Heršpice: Eman, 1998, s. 13.

⁶¹ S odkazem k Ježíšovým slovům v Mt 11,29 „Vezměte na sebe mé jho a učte se ode mne, neboť jsem tichý a pokorného srdce: a naleznete odpočinutí svým duším.“ A z Vratislavského deníku: „Nedávno jsem mluvila ... s vysokou dívkou, které do jejího humoru škytl pláč, když říkala, že její německá spolubydlící jí dělá záchod schválně vedle nádoby. A potom znova, když pravila, že při popravách v Brně jí zastřelili milého. K tomu všemu se naučil člověk mlčet a brát to jako věc denní všednosti.“ In: *Lidská práva*. Heršpice: Eman, 1997, s. 18.

jsou z něj vyloučení. Komárková poukazuje v této souvislosti, že spoutání se jhem Kristovým se děje tady na zemi, jsou spoludědici zde a ne v záhrobí.

Mt 5,6: „Blaze těm, kdo hladovějí a žízní po spravedlnosti, neboť oni budou nasyceni.“ Nedostatek nejprimitivněji dokládá fyzický hlad. Neodvrácením tohoto nedostatku nastává smrt. Komárková ukazuje ke Kristu a ke svým válečným spoluvězněm – všichni zažili touhu být před smrtí ještě jednou syti. Nasycení je zde zaslíbeno jako dar. Všechnu lidskou touhu nelze však zjednodušit jako fyzický hlad. Spravedlnost vyjadřuje jako rovnost a dostatek všeho všem. Biblický hlad je hlad po odpuštění, který je také reálný v takové míře, že může hladovějící i onemocnět. Blahoslavení chudoby má pro Komárkovou v dnešní době naléhavý ráz. „Uprostřed hojnosti stoupá chudoba lásky, věrnosti, oddanosti, životního tepla. Uprostřed dokonalé instituční péče umírá člověk v osamocení a bez lidského slova.“⁶²

„Blaze milosrdným, neboť oni dojdou milosrdenství.“ Mt 5,7. Milosrdní ve smyslu soucitně, podle smlouvy (zákona) jednající. Smlouvu, milosrdenství a spravedlnost tu Komárková vidí jako synonyma. Je to pojem právní. Opakem spravedlnosti je slitování navzdory spravedlnosti. Bůh je spravedlivý ve své pomstě. Smilování je ale pro křesťana více než spravedlnost. Jinak by spravedlnost byla pouhou almužnou. „Když odpouštím dluh, pak právně to smím, protože svým vlastnictvím neomezeně disponuji, ale ... dělat si škodu je nepřirozené. Je to rozhodnutí proti sobě, pro druhého. Možné je to jenom v lásce.“⁶³ Komárková vyzdvihuje odpuštění nad pomstu. Jedině milosrdní se mohou dožadovat milosrdenství u Boha.

„Blaze těm, kdo mají čisté srdce, neboť oni uzří Boha.“ Mt 5,8. Čistota jako absence hříchu tvořila základ nejstarším náboženským

---

⁶² KOMÁRKOVÁ, B. Život zdarma. In: *Sekularizovaný svět a evangelium*. Brno: Doplněk, 1993, s. 206.

⁶³ Ježíš Kristus je milosrdný díky své lásce. Vzal na sebe vinu, nese veškerou škodu. U něho se spravedlnost a milosrdenství rovnají. KOMÁRKOVÁ, B. Výklad blahoslavenství. In: *Ve světě a ne ze světa*. Heršpice: Eman, 1998, s. 16.

systemům. S vývojem života a především kulturního života se pro hřích začalo používat rozličných slov, Komárková jmenuje dluh, nevěrnost a přestupky řádů, např. právního řádu. Nikdo nemá čisté srdce sám od sebe, musí mu být darováno, ale bez něj nemůže přistoupit k výkonům religiózního charakteru. Komárková definuje člověka čistého srdce podle žalmu Ž 15,2 jako toho, kdo žije bezúhonně, jedná spravedlivě a kdo ze srdce zastává pravdu. Komárková ale člověka čistého srdce srovnává s Kristem – ten plní smlouvu láskou, vydal sebe za druhé, omyl se krví a tím smazal dluh. Bohoslužbu tedy mohou vykonávat pouze čistá srdce, Komárková doplňuje, že život v následování Ježíše Krista je bohoslužba.

Ve verších Mt 5,9-10 se dále mluví o blahoslavenství těch, co činí pokoj a těch, kteří jsou za svoji spravedlnost pronásledováni. Pokoj zmíněný v devátém verši je vlastně vystupňovaná pokora z verše pět. Je jeho významovým aktivem, již není pouze nevzpírající se jhu, ale sám se zasazuje o pokoj. Nejde již o individuální rovinu života, ale nabývá charakteru sociálního. Komárková křesťanka zde ukazuje, že úkol křesťanů současnosti je v tomto dávání pokoje druhým, a tedy brát vinu druhých na sebe. V tomto verši je přinášejícím pokoj přislíbeno jméno synů Božích. V pátém verši je pokorným přislíbeno dědictví a synům patří dědictví.

Desátý verš prohlubuje verš osmý, totiž se ve verši deset ze sociálního tématu stává eschatologické. Spravedlnost jako věc sociální je podle Komárkové jediný možný způsob života mezi lidmi, aby se život zachoval. Ve věci přestupování řádu a jeho následného potrestání náleží spravedlnost do oblasti právní. Pronásledování pro spravedlnost je podle Komárkové jedna z nejzvrácenějších lidských situací.⁶⁴ „Chudoba, hlad, otroctví může mít zdání osudu. Pronásledování pro spravedlnost je

---

⁶⁴ O Antonínu Šimkovi: „ On nebyl souzen politicky, nemohlo se mu dokázat nic, jenom právě jeho humanita, která byla symptomem nebezpečným... Pro takové lidi, se kterými nebylo možno vést proces, byly koncentrační tábory.“ KOMÁRKOVÁ, B. Profesori Jan Uher a Antonín Šimek. *In: Čemu nás naučila válka*. Heršpice: Eman, 1997, s. 17.

nejen osobní křivda, ale rušení objektivních podmínek života vůbec...“⁶⁵ Pronásledování pro spravedlnost vidí Komárková na druhou stranu jako pozitivní jev. Ukazuje, že pronásledovaný aktivně za spravedlnost bojuje. Je to pojem naší době blízký, neboť celé novodobé dějiny jsou výrazem zápasu o spravedlnost. Problém je s definicí spravedlnosti a tuto nevědomost Komárková označuje jako nejtěžší důsledek hříchu⁶⁶.

Poslední verš z Matouše Mt 5,11 vše završuje. „Blaze vám, když vás budou tupit a pronásledovat a lživě mluvit proti vám všechno zlé kvůli mně.“ Blahoslavení má náležet těm, co jsou vyloučeni ze společnosti, odmítnuti a opovrhováni. I přes to, že je vyhnání ze společnosti důsledek lidského hříchu. „Dobrovolná oběť je nejvyšší služba, kterou může člověk pro druhé učinit.“⁶⁷ Všechna ostatní blahoslavenství jsou neosobní. Toto je přímá řeč k mučedníkům. Komárková na to hned navazuje: Kristův svědek netrpí s předem objednanou mučednickou svatozáří.

---

⁶⁵ KOMÁRKOVÁ, B. Výklad blahoslavenství. In: *Ve světě a ne ze světa*. Heršpice: Eman, 1998, s. 19.

⁶⁶ A tedy že byl jediný spravedlivý odsouzen jako nespravedlivý. Kdo se ale odváží čelit pronásledování za boj proti nespravedlnosti, je hoden blahoslavení.

⁶⁷ Komárková zde poukazuje na ukřižování Ježíše Krista J 11,50: „...je pro vás lépe, aby jeden člověk zemřel za lid, než aby zahynul celý národ.“ KOMÁRKOVÁ, B. Poslední blahoslavenství. In: *O svobodu svědomí*. Heršpice: Eman, 1998, s. 125.

3. Geneze lidských práv

Lidská práva jsou svobody a nároky, které mají být zaručeny každému člověku. Jsou nezcizitelná a v České republice je zaručuje Listina základních práv a svobod⁶⁸. Božena Komárková dosazovala příčiny vzniku Deklarace lidských práv člověka a občana do tří oblastí. Prvním bodem bylo křesťanství, Komárková upřesňuje hlavně v jeho kalvinisticko-reformační interpretaci. Druhým bodem jsou ideologické zápasy tří předešlých století a celá podmíněnost situace a třetím je pojem přirozeného práva, který se objevil už u antických filosofů a rozpracovali jej osvícenští myslitelé. Komárková upozorňovala, že myšlenka lidských práv se nevyvíjela přímočaře ze sókratovsko-aristotelské linie, ani z tradice stoického přirozeného práva. Kořeny lidských práv vkládala do biblické interpretace stoického přirozeného práva v novověku⁶⁹.

Nejprve ale sepsala disertační práci *Obec Platónova a Augustinova*. V práci si dala za úkol zodpovědět několik otázek. Zda „jsou lidská práva trvalým ziskem dějinného vývoje, nebo náleží jen omezené kulturní epoše a zaniknou zároveň s ní“⁷⁰, zda potřebují specifický základ, nebo jsou na místě a čase nezávislé. Vybrala si dva představitele, za antickou filosofii jím byl Platón, za křesťanské myslitele Augustin. Jak sama říká, v Platónově ani Augustinově době se sice otázka po lidských právech neobjevuje, ale spíše si chtěla udělat jasno, jaké duchovní klima vznik lidských práv podmiňuje.⁷¹

Přirozené právo má vazby na antickou filosofii. Ve filosofii antiky je poměrem mezi veškerenstvím a člověkem, přirozeným právem bylo

---

⁶⁸ Listina byla přijata ústavním zákonem č. 23/1991 Sb., po zániku České a Slovenské Federativní Republiky Listinu deklaruje zákon č. 2/1993 Sb. Podle Ústavy ČR je součástí ústavního pořádku.

⁶⁹ KEŘKOVSKÝ, P. *Řeč filosofické a biblické reflexe*. Jihlava: Mlýn, 2005, s. 30.

⁷⁰ KOMÁRKOVÁ, B. *Obec Platónova a obec Augustinova*. In: *Původ a význam lidských práv*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1990, s. 14.

⁷¹ KOMÁRKOVÁ, B. *Věc osobního svědomí*. In: *Přátelství mnohých*. Heršpice: Eman, 1997, s. 117.

vše, co člověka rozvíjelo v jeho živoucí podstatě. Stoikové jej vyjádřili jako „každému co jeho jest“. Svoje postavení mělo již u Platóna, i Aristotela. Bylo flexibilní podle toho, co bylo považováno za objektivní řád. Mohla jím být sociální rovnost. U Aristotela je jím právo na život, rodinu, vlastnictví, na místo v řádu (podle rozumového stupně jedince). Stoikové v rozumovosti viděli jeho touhu po ctnosti – tím pádem se charakter přirozeného práva posunul do oblasti svobody a rovnosti (tím zrušili Aristotelovu hierarchii a závislost na rozumovém stupni). Myšlenka prošla křesťanskou patristikou, a tak patří shodně i do křesťanství.

3.1. Platón, Augustin, stoikové

Při úvahách o přirozených právech je důležitá idea státního zřízení, která je pro daného myslitele ideální. Pro Platóna to byl živý kosmos, dokonalý, slučující v sobě malé části nedokonalé, a stvůrce vesmíru, jenž jej uspořádal z chaosu, ale více ho vesmír nepotřeboval. Ve vesmíru má vše svoje funkční místo, kterým podporuje jednotu, a jednota vytváří krásno. Augustinovi plynula podoba vesmíru z Písma, proto chtěl zkoumat Tvůrce⁷². Avšak důležitější než důkazy Boha bylo pro něj postihnutí Boží zvláštnosti, jeho svrchovaná vůle. „Vesmírný svět přestal být živočichem, vesmírným Božským tělem s rozptýlenou složkou Božské podstaty v lidských duších.“⁷³ Augustin Platónovu koncepci doplnil personalismem a voluntarismem. Stoikové zdůrazňovali jednotu přírody a přísný determinismus v ní.

V Platónově obci je pro každého člověka v obci určeno místo, aby měla pevnou vazbu a stálý tvar; celek určuje míru částí (ne části míru celku); každý má jeden svůj úkol a tím pádem žije obec harmonicky a rytmicky. Hlavním úkolem obce je zajistit všem správnou výchovu.⁷⁴

---

⁷² Jehož jméno je „jsem“. Exodus 3,14.

⁷³ KEŘKOVSKÝ, P. *Řeč filosofické a biblické reflexe*. Jihlava: Mlýn, 2005, s. 209.

⁷⁴ „A zajisté jakmile se už jednou dostane obec se svou ústavou dobře do pohybu, běží jako kolo a prospívá; neboť je-li udržována řádná výchova a vzdělání, působí, že v obci

Hospodářská činnost je jako tělesné funkce u člověka a Platón ji považoval za nejméně důležitou. Soukromí není, protože by bylo proti řádu věcí, každá činnost je občanskou funkcí. Věci hospodářské, rodinné a soukromé osobní jsou periferní a zákony o nich vidí Platón jako léky pro nemocného. Spravedlnost je v jeho obci harmonie - moudří vládou, stateční brání a nejnižší třída občanů zařizuje věci hmotné. Člověk není brán jako osobnost, samostatná entita, proto mu nenáleží žádných práv; osobností je jen obec. Rodina existuje podle vzoru psí smečky, proto se vychovávají jen silná mláďata a slabí jsou odepsáni⁷⁵. Vinu a odplatu viděl Platón jako organickou neschopnost duše fungovat ve směru přirozeného řádu. Smysl obce je v tom, aby uskutečnila filosofa⁷⁶ (který zná Pravdu, Dobro, Zákon) a kolem něj krouží. Ale ani filosof nemá jen výsadu blaženosti, musí vládnout obci; jednostrannost není povolena ani tady, výraz jeho ducha není tedy čin, ale gnose. Platónův filosof vykrytalizoval v člověka Komárkové. Ani ona nepřipouští práva bez povinností.

Augustin jako první přišel s myšlenkou dvou společností⁷⁷, které se však neliší jen menší a větší dokonalostí. Jejich podstatou je klad a zápor se zdrojem ve víře či nevíře a jejich rozdíl pramení z dvojího usměrnění vůle, tj. láskou k Bohu nebo v druhém případě láskou k sobě. Opakem boží obce není pozemská (její trvání je závislé na existenci světa), ale věčná obec ďáblova. Svět je místem jejich střetů a zápas o občanství v jedné nebo druhé. Skrze Adamův pád se člověk rodí poskvrněn, ale člověk se nestane lepším pěstování ctnosti, jak tomu bylo u Platóna, nýbrž Božím zásahem. „Jednota lidstva je možna jenom

---

vznikají zdatní jedinci, a dobří jedinci zase, nabývajíce takového vychování, stávají se lepšími než dřívější...“ In: PLATÓN. *Ústava*. Praha: Oikoymenh, 2005, s. 159.

⁷⁵ Aristoteles se rodiny zastal „jako instituce pro život vhodnější než Platónův komunismus.“ KOMÁRKOVÁ, B. *Obec Platónova a Augustinova*. In: *Původ a význam lidských práv*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1990, s. 41.

⁷⁶ PLATÓN. *Ústava*. Praha: Oikoymenh, 2005, s. 224.

⁷⁷ Augustin se vyrovnává i s „nebem nebes“, které se objevuje v žalmu 113,16. Celý vesmír totiž není opatřen stejnou láskou, naše země je v tomto výčtu poslední. „Naše nebe, porovnáno s nebem nebes, nemůže být nazváno jinak než zemí.“ In: Aurelius Augustinus. *Vyznání*. Praha: Kalich, 1990, s. 419.

v jednotě s Bohem. Vzpoura proti němu způsobila, že se jednota rozdělila a vznikly skupiny s parciálními zájmy podle toho, jak je sebeláska vytvořila.“⁷⁸

Augustin obohatil Platónovu koncepci voluntarismem. U Platóna byla charakteristika hybatele jeho rozumnost, nikoli vůle. Vůle je vášnivá, a proto pro Řeky nerozumná. „V biblickém světě přichází Boží vůle s výzvou, nabízí člověku prostor pro rozhodování – těžký závazek, jak říká Komárková.“⁷⁹

Augustin ovlivnil osvícenské myslitele myšlenkou přirozeného práva s antickým pojmem spravedlnosti - dávat každému, co jeho jest. Každý z této antické zásady vyvodil něco jiného. Platón přirozené rozdíl mezi lidmi, Aristoteles přirozenost otroctví, stoikové v přirozeném právu viděli rovnost a svobodu. Cicero jej stanovil jako nejvyšší důvod, který nařizuje dělat, co se má dělat a zakazuje konat opak. Pomohl si výskytem stejné instituce u všech národů, jejíž pramenem tedy musí být vrozený a nepsaný zákon.

Křesťanství si teorii přirozeného práva přivlastnilo. Augustin viděl i na pohanech, kteří Zákon neznali, že podle něj jednájí. Centrem všeho je Bůh, duchovní složka velí tělesné a převrácení těchto hodnot vede rozvrácení řádu a vychází z lidské vůle. Lidé jsou si rovni, což znamenalo hlavně před Bohem. Člověk už není jen věčně závislý na Bohu, ale vzniká mezi nimi vztah morální. Člověk se stává subjektem. A Mojžišův zákon na kamenných deskách se stal zákonem zapsaným v srdci. Když se kosmický řád přeměnil v mravní, došlo k rozlišení oblasti morální a právní. Zákony obce nečiní lidi lepšími, ale brání jim dělat věci zlé. Stát se tedy stal civilním, pozbyl božskost, je laickým zabezpečovatelem vnějších podmínek, avšak neodporuje morálním zásadám.

---

⁷⁸KOMÁRKOVÁ, B. Obec Platónova a Augustinova. In: *Původ a význam lidských práv*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1990, s. 55.

⁷⁹ KEŘKOVSKÝ, P. *Řeč filosofické a biblické reflexe*. Jihlava: Mlýn, 2005, s. 236.

„Antický nesoběstačný jedinec který byl Platónovi důvodem k vytvoření soběstačného státního společenství, byl u stoiků vystřídán podle Diogenova příkladu zcela soběstačným jedincem, který s druhým člověkem nijak nesouvisel.“⁸⁰ Pro stoiky je svoboda a rovnost filozofickými pojmy. Jejich vztahy byly formulovány vzhledem k sobě jako svoboda a vzhledem k ostatním jako rovnost. Rovnost chápou jako stejnost rozumové podstaty vyvyšující člověka z animálního světa i závislost na osudu, který končí rovností nad rovnostmi – smrtí. To je rovnost mezi svobodným i otrokem⁸¹. Tento požadavek rovnosti nepřinášel žádné sociální změny. Podobně svobodný člověk nepodléhající svodům (válka, ztráta bohatství a přátel). Tato svoboda po společnosti či státu nic nepožaduje. Rovnost je u nich spravedlnost, je to dávání každému, co mu náleží. Nedorovnávali sociální rozdíly, ale rovností jim byla podstata rozumnosti v každé bytosti.

3.2. Reformace jako přímá příčina vzniku lidských práv

Deklarace práv člověka a občana 1789 znamenala politický i právní začátek pro novou epochu státního života euro-americké civilizace. Komárková tento spis definuje jako chartu zakládající laický stát, který nechce dávat odpověď po konečných otázkách života člověka. Uznal lidská práva za člověku vlastní a nezcižitelná a sebe jmenoval jejich ochráncem. Příčiny této změny zrály několik staletí. Hodnotily se různě, ať už jako že jsou konstruktivní nebo destruktivní. Komárková uděluje důležitost třem dějinným formacím, které podle ní měly na vznik Deklarace práv člověka a občana vliv.

Jako první tedy jmenuje křesťanství v reformační interpretaci, čímž se zabývala první a druhá kapitola. Druhým byla historická podmíněnost ve sféře sociální, hospodářské, politické a právní, kde se

---

⁸⁰ KOMÁRKOVÁ, B. *Původ a význam lidských práv*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1990, s. 99.

⁸¹ Otroctví je vnější osud, náhoda. In: KOMÁRKOVÁ, B. Tamtéž, s. 67.

reformace prosazovala. Třetím prvkem byl osvícenský racionalismus se svou teorií přirozeného práva, v němž se uzavřely výsledky duchovně politických zápasů reformace.⁸²

Reformací nastalo nová éra křesťanství, propojená více s Biblií. Příčinou vzniku reformace byl rozpor mezi Biblií a tehdejší církevní praxí. Vztah reformace k Bohu byl ale vzdálenější, než ve scholastice. Kalvínův Bůh je absolutní osobnost, se svobodnou suverénní vůlí (je vzdálen Bohu Anselmova důkazu). Není racionální, není popsatelný, jeho vůle nelze poznat. Člověk o něm ví nikoli díky rozumu, ale kvůli biblickému zjevení. Od Boha jsme odtrženi „vzpourou lidského hříchu“ a spojení s ním jeho slitovnou milostí. Za zbožné úsilí se nerozdává nadpřirozená milost, protestant se jenom pokorně spoléhá na Boží milost. „Mystický organismus státu, jak jej viděli scholastičtí realisté, se proměnil v nominální jednotu jedinců, postavenou na smlouvě.“⁸³ Už nebyl metafyzickou existencí, ale jen systémem řádů pozemského života.

Postavení církve také prošlo změnou. V katolickém univerzu byla církev na vrcholu, byla zosobněním cesty z přirozena do transcendentna. Stát byl v ní jednou z nižších funkcí, pouze pro přirozené potřeby člověka. Dětila se se státem dvojitým právem a mocí o člověka, rozhodovala o nadrozumových věcech člověka. Reformací ztratila svůj právní charakter, zůstal jí jenom charakter duchovní, a tím se od státu oddělila. Komárková dává do přímé souvislosti zrání reformace a vývoj lidských práv. Projev boží vůle je právo božské, absolutní, ne jen nutné chtění dokonalé bytosti, u Kalvína tedy ztratila boží vůle svůj racionální, poznatelný charakter. Pozitivní právo ustanovili lidé a je založeno na principech božského práva, protože bez vazby na něho nemůžou mít zákonného charakteru. Scholastika nedala přirozenému právu ještě pevnou definici, Kalvín mu dal podobu

---

⁸² KOMÁRKOVÁ, B. Lidská práva a křesťanství. In: *Lidská práva*. Heršpice: Eman, 1997, s. 60.

⁸³ KOMÁRKOVÁ, B. *Původ a význam lidských práv*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1990, s. 86.

Desatera. Neobsahuje ale úplnou sociální teorii, proto k němu Kalvín přibral ještě jiné starozákonní pasáže. „Nejdůležitější byl opět prvek smlouvy, povaze kalvinismu zvláště blízký. Na něm se vybuďovala bojovná teorie, která za času reformačních bojů ospravedlňovala právo odporu proti panovníkovu jinověrci a je spjata se jménem monarchomachů.“⁸⁴ Katoličtí monarchomachové používali pojmy scholastiky a jejich příměrů státu a vladaře k funkcím mystického těla s cílem bezpečnosti a zachování života, řádu a spravedlnosti.

Komárková přisuzuje další důležitou roli na poli vývoji lidských práv novince – a to právu lidí na odpor proti panovníkovi heretikovi. Doslova říká: „Státí se právním subjektem v době, kdy právo je synonymem privilegia, znamená symbolicky státí se šlechticem, nabýt důstojnosti člověka.“⁸⁵ Suverenita lidu je spjata s pojmem smlouvy ve striktně biblickém významu. Božské právo se tak pozvolna začalo propojovat s dřívějšími přirozenoprávními pojmy. Komárková na tomto místě zdůrazňuje, že panovník nemůže ovládat otázku náboženství, protože náboženství je od Boha, nikoli od člověka. Lid tedy nemůže dát králi vládu nad jeho svědomím, protože toto svědomí nenáleží králi, ale Bohu. A odtud vzniká myšlenka žádným způsobem nezcizitelných práv.⁸⁶

Změna společnosti, sociální prostředí, vláda, suverenita lidu, to vše mělo kořeny v náboženském boji. „Lidská práva v nich dozrála jako plod dlouhého boje, na jehož počátku byl prožitek apelu živého Boha k poslušnosti, jíž nemůže a nesmí překážet ani autorita instituční církve, ani panovníka.“⁸⁷ Teologická argumentace ustupovala rozumové a vřdobytky těchto náboženských bojů dostaly platnost filosofických

---

⁸⁴ KOMÁRKOVÁ, B. *Původ a význam lidských práv*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1990, s. 90.

⁸⁵ KOMÁRKOVÁ, B. *Původ a význam lidských práv*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1990, s. 93.

⁸⁶ Spolu s nezcizitelnými právy hovoří v této souvislosti Komárková o počátku demokracie. KOMÁRKOVÁ, B. *Křesťan a demokracie*. In: *O svobodu svědomí*. Heršpice: Eman, 1998, s. 59-60.

⁸⁷ KOMÁRKOVÁ, B. *Lidská práva a křesťanství*. In: *Lidská práva*. Heršpice: Eman, 1997, s. 61.

postulátů. Nemohlo se zůstat u biblických textů bez zevšeobecnění. Byla to emancipace od závislosti na Bohu. Obhajobou tohoto kroku bylo tvrzení, že kdo používá rozum, ale pevně věří, nemůže racionálně objevit nic nového, co by nesouhlasilo s jeho vírou. Tyto osvobozovací náboženskopolitické zápasy jsou hybnou revoluční silou dodnes. Sama přirozenoprávní dedukce ale nedala vzniknout Právům člověka a občana.

3.3. Osvícenství

Osvícenství je intelektuální hnutí, životní postoj a filosofický směr charakteristický pro 18. století. Odvrátilo se od barokního náboženského citění a vzory hledalo v antice (v její logice) a humanismu.

Osvícenští myslitelé si propůjčili slovník od stoiků a dali mu nový obsah. Představitel Komárková rozdělila na ostrovní a kontinentální kvůli jejich rozdílnému vývoji. Komárková vybrala pro srovnání z anglosaských osvícenců Miliona a Locke a z francouzských encyklopedistů Hobbese a Rousseaua. Na jedné straně stála nezcizitelná práva, včetně svědomí i majetku (práva Angličana), na druhé straně kolektiv s minimálním soukromím jedince (francouzský centralismus). Obě strany viděly člověka jako svobodného, rozumného, který zakládá stát vědomým rozhodnutím skrze smlouvu pro blaho obce. Touto obecností mohli konkurovat náboženství. Kritizovali stávající sociální strukturu odporující lidské přirozenosti. Avšak rozdíl zde byl. Jedna linie viděla ve státu střet lidských vztahů, zcela pod občanskou kontrolou, nástroj individuálních cílů. Druhá měla tendence ztotožňovat zájmy státu a jedince a činit stát nadřazeným, samoúčelem.⁸⁸ Obě se mohly stát krajnostmi (jedinec pohlcený společností či jedinec bez závazků ke společnosti). Krajnosti vylučovaly

---

⁸⁸ Locke viděl ve sdružování lidí jejich přirozený stav, Hobbes za přirozený stav viděl válku proti všem (to vysvětluje jeho rčení „člověk člověku vlkem“). Kvůli udržení rodu se musí tato přirozenost překonat. In: Locke, J. John Locke a tolerance, předmluva Petra Horáka. *Dopis o toleranci*. Brno: Atlantis, 2000, s. 11-12.

vědomí o transcendentní skutečnosti. „Bůh byl středem, svazujícím jedince a stát vzájemným zpovinnostněním k cílům, které se v poslední řadě týkaly jedince. Člověk byl povolán k životu věčnému, zatím co stát měl úlohu jenom v čase.“⁸⁹ Víra ve věčný život relativizuje všechny pozemské hodnoty. Z člověka vycházela práva, státem nedotknutelná, byly vůči společnosti, aby ta plnila svoje nadspolečenské poslání. Bez práv vázajících se k jinému cíli, stal by se cílem člověk, ve filosofii známé jako solipsismus, v hospodářství jako kořistnictví.

Milton a Locke

John Milton (1608 – 1674) a John Locke (1632 – 1704) byli pro Komárkovou zásadními představiteli pro ostrovní vývoj lidských práv. Biblickou argumentaci nahradili argumentací přirozeného práva. „Na této rovině zůstala formulace lidských práv do 19. století, dokud se statický světoobraz osvícenců neproměnil evolučními teoriemi v progresivní proces, platný i pro dějiny humanity, tedy ve vzrůst stále větší svobody a všelidské vzájemnosti.“⁹⁰ Lidská práva jsou tedy závislá na vědomí o nadsociální odpovědnosti. Lidé propagující myšlenku lidských práv věřili v Boha, protože u nich měla opodstatnění jen z tohoto důvodu. Kristus lid smlouvy osvobodil, proto nepotřebuje krále. Svoboda od Boha je mravní, není třeba donucovací autority. Antropocentrismus u Milтона nemá význam.

Rousseau na druhé straně nic přirozenosti člověka nenadřadil. Jedině občanství činilo z člověka mravní bytost, občanská svoboda tento stav předchází. Pro Milтона je tomu, stejně jako u Locka, naopak, přidali více racionalismu. Podstatu hodnoty člověka viděl Locke v jeho rozumnosti, obrácení u Milтона mu bylo nalezení rozumu. „rozum ukládá zákon a svobodný není, kdo činí, co chce. Svoboda je uvědomělá konformita s přirozeným zákonem a nezávislost na vůli druhého

---

⁸⁹ KOMÁRKOVÁ, B. *Původ a význam lidských práv*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1990, s. 101.

⁹⁰ KOMÁRKOVÁ, B. Nárok a zaslíbení. In: *Lidská práva*. Heršpice: Eman 1997, s. 101.

člověka.“⁹¹ Locke tedy odmítl zásah státu do lidského svědomí, neboť je institucí k ochraně přirozených práv, což sice potřebuje donucovací moci, na poli duchovním však existovat nemůže. Locke zakládá laický stát koordinující činnosti a vztahy, udržující život, chrání pozemské hodnoty života, věcné vlastnictví. Je to stát sekularizovaný, ovšem i mravní, protože mravnost je v každém jeho občanu. Z přírodní bytosti se stává bytost sociální. „Lockův stát, založený na smlouvě společenské, omezil na jedné straně přirozené právo, aby je na druhé straně upevnil.“⁹² Volá po úplné svobodě svědomí, neomezovanou ani křesťanstvím. Smlouva mezi Bohem a člověkem je starší než společenská smlouva, Bohu se nemusí povolovat, jakým způsobem má být uctíván. Toleranci považuje za hlavní charakteristický rys církve; církve má vést lidi hlavně k ctnosti a zbožnosti.⁹³ Milton i Locke vidí v hříchu podle ducha doby nedostatek rozumového osvícenství.

Hobbes a Rousseau

Thomas Hobbes (1588 – 1679) pojal člověka naturalisticky. Společenskou smlouvu odvodil z pudu sebezáchovy a splývala mu s přirozeným zákonem. Stát a vladař byl pro něj produktem smlouvy, aniž by byl smluvní stranou, a občané se vzdali své svobody a práv ve prospěch vladaře. Svoboda je jen tam, kde není formována zákonem. Občan nemůže rozhodovat mezi zlem a dobrem, panovníka nelze podrobit občanským zákonům a naopak rozhoduje v obou funkcích, ve světské i duchovní.

S ním se shoduje Jean-Jacques Rousseau (1712 – 1778). Vladařem je kolektivní vůle. I zde se vytváří totalitní stát, bez přirozených práv a možnosti občana cokoli žádat, protože by tento

---

⁹¹ KOMÁRKOVÁ, B. *Původ a význam lidských práv*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1990, s. 103.

⁹² KOMÁRKOVÁ, B. *Lidská práva a křesťanství*. In: *Lidská práva*. Heršpice: Eman 1997, s. 69.

⁹³ Locke uznává jedině toleranci, protože mu nepřichází na mysl nikdo, ať už osoba fyzická či právní, kdo by mohl uznat, co je a co není pravá víra. Tolerance je třeba mezi lidmi, v církvi i mezi jednotlivými církvemi. In: Locke, J. *Dopis o toleranci*. Brno: Atlantis, 2000, s. 53-65.

požadavek byl v rozporu se zájmem státu, totiž jednotou. Tento předpoklad je smlouvou o rovnosti. Komárková Rousseauovu myšlenku upřednostnění obecné vůle srovnává s Hobbesovým Leviathanem. Občané a stát se ztotožnili, „Občan ve funkci poddaného se svobodně podrobuje zákonům, které vytvořil ve funkci suveréna. Obecná vůle je i jeho vůle. Chce obecné blaho, a proto se nemůže mýlit.“⁹⁴ Svoboda v tomto případě znamená souhlas se státními zájmy a značí svobodu občanskou. Od přirozené se liší podléháním rozumu oproti instinktům.⁹⁵ U Rousseaua je mravnost plodem občanství.

Tím se stát Locke a Rousseau liší. Nevytváří mravnost ve vztahu k Bohu, ale ve státě, a člověk nevytváří míru státu, nýbrž stát míru člověka. Lockův člověk měl na obranu širokou škálu vlastních práv, které má Rousseauův člověk ve formě zákona shodujícím se s obecným blahem.

Hobbes pojistil chování panovníka přirozeným zákonem a i Rousseau připouští omezení jeho chování ve změně vůle lidu⁹⁶. Hobbes pohlíží jinak na občanskou svobodu, protože občan je pouhým objektem vladařovy moci, oproti Rousseauovi kde je občan subjektem moci. U obou se občan podvoluje moci totálně, u Hobbesa pasivně a u Rousseaua aktivně, u obou bylo občanství více než lidství. Z tohoto konceptu o státní kontrole, pod jejímž dohledem jsou všechny lidské vztahy, se Charta práv člověka a občana ještě odvodit nedala.

Komárková k tomu dává do poměru původ amerického státu, který vznikl k ochraně individuálních svobod; dodává, že občanská svoboda v Americe dala záruku svobodě osobní.

---

⁹⁴ KOMÁRKOVÁ, B. *Původ a význam lidských práv*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1990, s. 106.

⁹⁵ Člověk sice může podlehnout svodům své vůle od vůle kolektivu, ale v zájmu společenské smlouvy: „kdokoli by odepřel poslechnouti obecnou vůli, bude k tomu donucen celým tělesem: to znamená jen, že bude nucen, aby byl svobodný.“ In: Rousseau, J.-J. *O společenské smlouvě neboli o zásadách státního práva*. Dobrá voda: Aleš Čeněk, 2002, s. 29.

⁹⁶ Ovšem jelikož připustíme změnu zákona, protože se neslučoval s obecným blahem, není možno mu nechat statut zákona, protože zákon se vždy ztotožňuje s vůlí lidu. Tato vůle ještě není zbožštěna, ztotožňuje se ale se smyslem vesmíru, protože jejím objektem byla spravedlnost.

Rousseau souhlasil s Hobbesovým panovníkem duchovním a zároveň politickým a vystupňoval to svou dokonalostí státu, kterou chápal jako úměrnou jednotu náboženských a státních zákonů. Opěvuje Spartu a Platónovu Politeiu, odsuzuje pouze polyteismus, protože odporuje rozumu. Služba státu je služba Bohu, Rousseau tuto myšlenku ještě nezabsolutnil a Boha ze státu ještě neučinil. V zájmu státu doporučil zvolit si jedno náboženství za státní, souhlas byl věcí státního zákona, nikoli věc svědomí, a těm, co s ním nesouhlasili, přiznal pouze právo emigrace. Tím tedy popřel základní ze všech svobod revoluce. „Rousseauův stát... nevede lidi k blahu, poněvadž je chtějí, ale protože je vede k plnění řádu, jehož důsledkem je jeho blaho.“⁹⁷ Ve středověku byl stát funkcí církve a nyní je církev pomocnou funkcí státu. Rousseauovi jsou křesťané nepřítelem, protože tvoří občany, kterým je blaho vlasti lhostejné. Věřícím by úctu k zákonům neměla nezastínit úcta k Bohu.

Další vývoj linii anglosaskou od kontinentální rozlišil zcela. Anglosasové nadále obhajovali lidská práva a zasazovali se o jejich reálnou platnost. Kontinentální filosofie jim i přes svou tendenci být humanitní přiznává pouze dočasnou platnost (pokud Deklaraci práv neodmítá úplně). Comte, Hegel, Marx Deklaraci odvrhli.⁹⁸ Komárková vidí odlišnost vývoje anglosaské filosofie v jejím nepodlehnutí monismu, čímž se křesťanské základně vzdálila méně. Také na půdě anglosaské nebyl nikdy stát nadřazen jedinci.

---

⁹⁷ KOMÁRKOVÁ, B. *Původ a význam lidských práv*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1990, s. 110.

⁹⁸ KOMÁRKOVÁ, B. *Původ a význam lidských práv*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1990, s. 118.

J.St. Mill

V nadcházejícím vývoji jmenuje Komárková jméno John Stuart Mill (1806 – 1873). „Jediný J. St. Mill je (lidská práva) v podmínkách evolucionismu a přírodovědy interpretoval v jejich původním smyslu jako podmínku pro svobodnou odpovědnost.“⁹⁹ U něj nejsou lidská práva hotovou výbavou od Boha, ale lidské poslání. Z bytosti přírodní se člověk má stát bytostí mravní; stanovisko je to podobné spíše Rousseauovi, než Lockovi, ale člověk se u Milla neutopí ve společnosti a navíc je pro jeho mravnost důležitá podmínka – svoboda. Komárková hodnotí Millovu filosofii jako ódu na lidskou svobodu. Lidská práva jsou u Milla dílem člověka. Lidé jsou vedeni vlastním svědomím a stát nemůže občany omezovat více, než jim zakázat ubližovat druhému. „Máli být člověk člověkem v plném slova smyslu, tj. bytostí Bohu podobnou, musí se aktivizovat jeho rozum a vůle, musí vést činorodý život a zvítězit nad překážkami“¹⁰⁰, které by ho omezovaly.

Božena Komárková se vyjadřuje i k monistické filosofii, avšak ta Deklaraci lidských práv odmítla. Kontinentální filosofie opustila od personalismu, člověk byl charakterizován jako druh, odlišnosti byly hodnoceny jako nedostatek. I přes to, že i tyto systémy se chtěly vyrovnat s dějinami jako procesem vývoje k humanitě, k lidským právům, jak je hlásala Komárková, nedospěly.¹⁰¹

Stejně jako Comte a Hegel odmítl Deklaraci i Karel Marx. V beztržní společnosti nevidí žádné právo. Lidská práva hodnotí jako porušení sociálnosti, výraz odcizení, které je základem nesvobody (či falešné svobody). „Tzv. lidská práva nejsou právy lidskými, ale sobectvím měšťáckého individua, které se jimi ohraničilo proti ostatní

---

⁹⁹ KOMÁRKOVÁ, B. Lidská práva a křesťanství. In: *Lidská práva*. Heršpice: Eman 1997, s. 79.

¹⁰⁰ KOMÁRKOVÁ, B. *Původ a význam lidských práv*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1990, s. 127.

¹⁰¹ Více v kapitole *Monistická filozofie neuznává práva Deklarace*. In: KOMÁRKOVÁ, B. *Původ a význam lidských práv*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1990, s. 140-173.

společnosti.“¹⁰² Nutnost vyrovnání se s Marxovou dialektikou nebyla dána pro Komárkovou jen dobou. Podle ní mu do jeho „zcela exaktního výkladu skutečnosti zadními dveřmi proniká nejen celá metafyzika, ale i celý křesťanský mýtus.“¹⁰³

Po všeobecném odmítnutí lidských práv v meziválečném období přišel obrat. 1948 byla znovu přijata Všeobecná deklarace lidských práv, kterou 1966 potvrdily vlády jednotlivých zemí. 1976 je právně kodifikovala i vláda ČSSR.

---

¹⁰² KOMÁRKOVÁ, B. Lidská práva a křesťanství. In: *Lidská práva*. Heršpice: Eman 1997, s. 89.

¹⁰³ Tzn. výkupný čin proletariátu. In: KOMÁRKOVÁ, B. *Původ a význam lidských práv*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1990, s. 174.

Závěr

Biblický vztah k Bohu je dán bázní před Hospodinem. Komárková tuto bázeň upřesnila jako „bázeň učinit se vinným před tím, kdo mne absolutně miluje. Bázeň je samozřejmě stav svrchovaně lidský, ale bez bázně v této trojdimenzionální skutečnosti není skutečného lidství.“¹⁰⁴ Dokonalá láska bázeň zažene pryč. Pavel Čapek vzpomíná na jiná její slova: „Když se rozdělíte s někým o chleba, máte ze sebe radost; když odpustíte nepříteli, radost ze sebe nemáte, ale chválíte Boha.“¹⁰⁵ Křesťanství chápala jako nejvyšší formu lidskosti. Lásku k bližnímu jmenovala jako jediný možný mezilidský vztah, chceme-li si zachovat svoji lidskou tvář.

Lidská práva nehodnotila jako ateistický boj proti církvi. Vývoj lidských práv na evropském kontinentu jí přišel boji unavený, čerstvý proud spatřovala v toleranci a svobodě v Americe. Lidská práva pro ni nebyla pouhým výsledkem právního vývoje, ale křesťanství dávala v tomto vývoji čelní místo. Myšlenka přirozeného práva se sice objevila již v antice u stoiků, nedošla ale platnosti v oblasti sociální. „Byla přesvědčena o tom, že *lidská práva* mohla být zformulována teprve na základě filosofické a teologické práce, která věděla něco o obdarovanosti každého člověka lidskou důstojností.“¹⁰⁶ Komárková vždy hledala v lidských právech sociální rozměr. Proto dosadila za kořeny lidských práv křesťanství a anglosaskou linii právní tradice. „Výsledek mé práce mám po dnes platný. Nejhlubší důvod pro lidská práva je dán v dějinách úsilím po svobodě svědomí, jež nesmí být popírána žádnou

---

¹⁰⁴ KOMÁRKOVÁ, B. Rozhovor k článku Užitečnost a spása. In: *Božena Komárková její hosté*. Heršpice: Eman, 1991, s. 89.

¹⁰⁵ KOMÁRKOVÁ, B. Svědectví o kameni úhelném. In: *Ve světě a ne ze světa*. Heršpice: Eman, 1998, s. 127.

¹⁰⁶ KERŤKOVSKÝ, P. Řeč teologické a biblické reflexe. Jihlava: Mlýn, 2005, s. 128.

institucí.“¹⁰⁷ „Lidská práva jsou proto elementární podmínkou života moderní společnosti.“¹⁰⁸

Když v roce 1982 obdržela Božena Komárková čestný doktorát teologie v Basileji ve Švýcarsku¹⁰⁹, nikdo pomalu nevěděl, o koho se jedná. Na západě byla známá jen ze zlomků svých statí a i v Čechách a na Moravě jen z opisů pro okruh zasvěcených a z několika příspěvků časopiseckých. Ráda bych svou prací přispěla k širšímu povědomí o „paní profesorce“, která zasvětila svůj život boji pro druhé. Božena Komárková nám má stále co říct.

---

¹⁰⁷ KOMÁRKOVÁ, B. Z mého života. In: *O svobodu svědomí*. Heršpice: Eman, 1998, s. 141.

¹⁰⁸ KOMÁRKOVÁ, B. *Původ a význam lidských práv*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1990, s. 218.

¹⁰⁹ Rektorem na univerzitě v Basileji byl tehdy ThDr. Jan Milič Lochman. Do Švýcarska odešel ještě před sovětskou okupací v roce 1968. Univerzitu oslovuje jako svoji *alma mater* ještě z dob studií v letech 1947-1948, jako „jednu z nejpřitažlivějších evropských univerzit pro bohoslovce se silným filosofickým zájmem.“ In: LOCHMAN, J. M. *O smyslu křesťanských svátků*. Praha: Vyšehrad, 1997, s. 7.

Bibliografie

PRIMÁRNÍ LITERATURA:

KOMÁRKOVÁ, Božena. *Původ a význam lidských práv*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1990. 240 s. ISBN 80-04-25384-9.

KOMÁRKOVÁ, Božena. *Lidská práva*. 1. vyd. Heršpice: Eman, 1997. 122 s. ISBN 80-901854-5-2.

KOMÁRKOVÁ, Božena. *O svobodu svědomí*. 1. vyd. Heršpice: Eman, 1998. 153 s. ISBN 80-86211-02-9.

KOMÁRKOVÁ, Božena. *Sekularizovaný svět a evangelium*. 1. vyd. Brno: Doplněk, 1993, 281 s. ISBN 80-901102-9-0.

KOMÁRKOVÁ, Božena. *Tolerance jako podmínka života*. 1. vyd. Heršpice: Eman, 1999. 213 s. ISBN 80-86211-09-6.

KOMÁRKOVÁ, Božena. *Ve světě a ne ze světa*. 1. vyd. Heršpice: Eman, 1998. 134 s. ISBN 80-86211-03-7.

KOMÁRKOVÁ, Božena. *Čemu nás naučila válka*. 1. vyd. Heršpice: Eman, 1997. 92 s. ISBN 80-901854-8-7.

KOMÁRKOVÁ, Božena. *Přátelství mnohých*. 1. vyd. Heršpice: Eman, 1997. 125 s. ISBN 80-901854-6-0.

KOMÁRKOVÁ, Božena. *Božena Komárková a její hosté*. 1. vyd. Heršpice: Eman, 1991. 179 s. ISBN 80-900696-0-6.

SEKUNDÁRNÍ LITERATURA:

Bible. Písmo svaté starého a nového zákona. Podle ekumenického vydání z r. 1985. Česká biblická společnost, 1991. ISBN nevedeno.

AUGUSTINUS, Aurelius. *Vyznání*. Praha: Kalich, 1990. 562 s. ISBN 80-7017-144-8.

HEJDÁNEK, Ladislav. *Filosofie a víra*. Praha: Oikoymenh, 1999. 255 s. ISBN 80-86005-66-6.

KEŘKOVSKÝ, Pavel. *Řeč filosofické a biblické reflexe*. Jihlava: Mlýn, 2005. 441 s. ISBN 80-86498-13-1.

LOCKE, John. *Dopis o toleranci*. Brno: Atlantis, 2000. 103 s. ISBN 80-7108-202-3.

LOCHMAN, Jan Milič. *O smyslu křesťanských svátků*. Praha: Vyšehrad, 1997. 78 s. ISBN 80-7021-207-1.

MASARYK, Tomáš Garrigue. *Sebevražda*. Praha: Orbis, 1930. 284 s. ISBN neuvedeno.

PLATÓN. *Ústava*. Praha: Oikoymenh, 2005, 427 s. ISBN 80-7298-142-0.

ROUSSEAU, Jean-Jacques. *O společenské smlouvě neboli o zásadách státního práva*. Dobrá voda: Aleš Čeněk, 2002. 157 s. ISBN 80-86473-10-4.

Seznam příloh

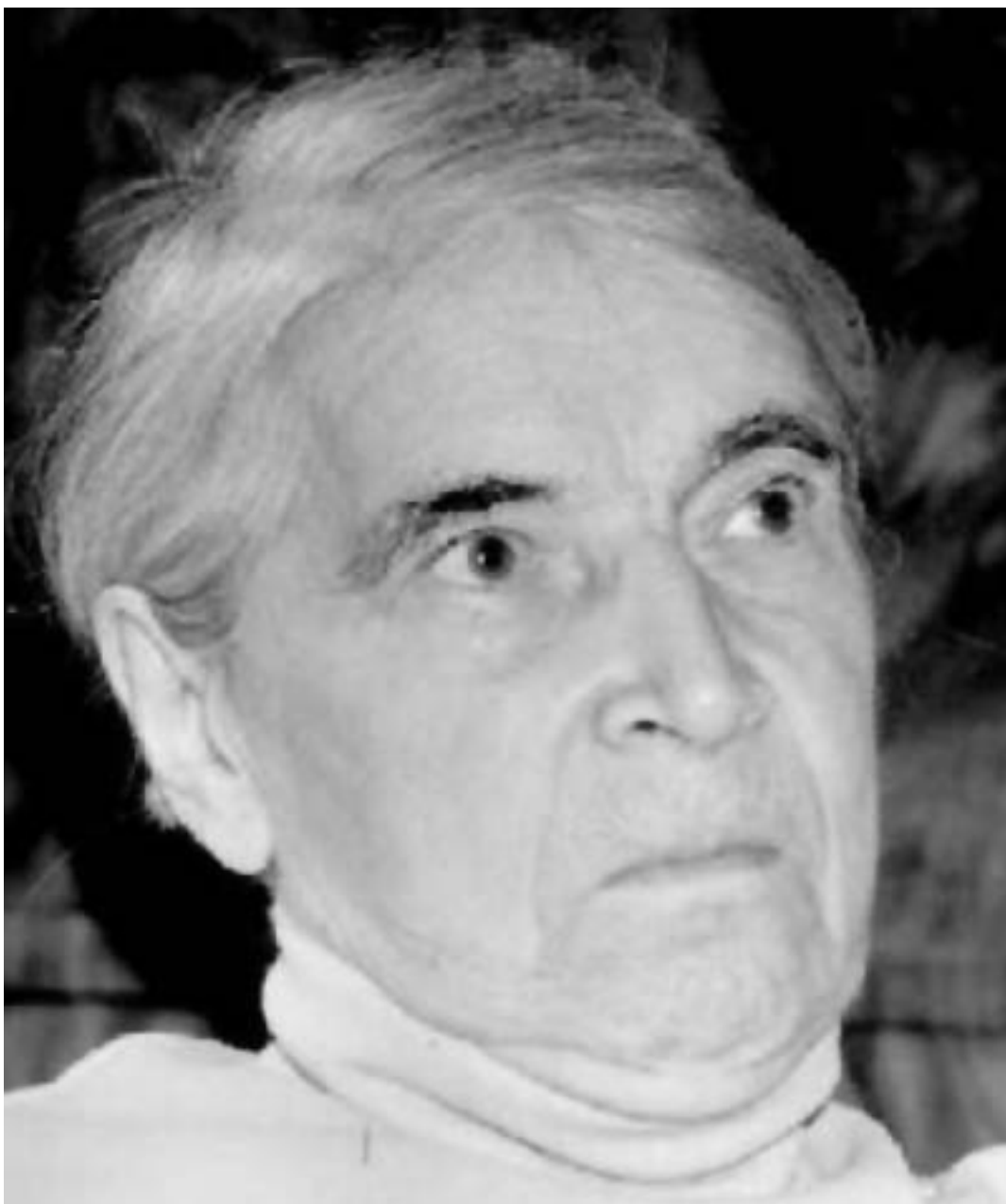
Příloha č.1 – fotografie Boženy Komárkové.

Příloha č.2 – Desatero, Ex 20,1-17.

Příloha č.3 – Blahoslavenství, Mt 5,1-12.

Příloha č.4 – Vojenská povinnost a křesťan, O svobodu svědomí, s. 39-40.

Příloha č.1 – fotografie Boženy Komárkové

Příloha č.2 – Desatero, Ex 20.

1. Bůh vyhlásil všechna tato přikázání:
2. „Já jsem Hospodin, tvůj Bůh; já jsem tě vyvedl z egyptské země, z domu otroctví.
3. Nebudeš mít jiného boha mimo mne.
4. Nezobrazíš si Boha zpodoběním něčeho, co je nahoře v nebi, dole na zemi nebo ve vodách pod zemí.
5. Nebudeš se ničemu takovému klanět ani tomu sloužit. Já jsem Hospodin, tvůj Bůh, Bůh žárlivě milující. Stíhám vinu otců na synech do třetího i čtvrtého pokolení těch, kteří mě nenávidí,
6. ale prokazují milosrdenství tisícům pokolení těch, kteří mě milují a má přikázání zachovávají.
7. Nezneužiješ jména Hospodina, svého Boha. Hospodin nenechá bez trestu toho, kdo by jeho jména zneužíval.
8. Pamatuj na den odpočinku, že ti má být svatý.
9. Šest dní budeš pracovat a dělat všechnu svou práci.
10. Ale sedmý den je den odpočnutí Hospodina, tvého Boha. Nebudeš dělat žádnou práci ani ty ani tvůj syn a tvá dcera ani tvůj otrok a tvá otrokyně ani tvé dobytce ani tvůj host, který žije v tvých branách.
11. V šesti dnech učinil Hospodin nebe i zemi, moře a všechno, co je v nich, a sedmého dne odpočinul. Proto požehnal Hospodin den odpočinku a oddělil jej jako svatý.
12. Cti otce svého i matku, abys byl dlouho živ na zemi, kterou ti dává Hospodin, tvůj Bůh.
13. Nezabiješ.
14. Nezesmilníš.
15. Nepokradeš.
16. Nevydáš proti svému bližnímu křivé svědectví.
17. Nebudeš dychtit po domě svého bližního. Nebudeš dychtit po ženě svého bližního ani po jeho otroku ani po jeho otrokyni ani po jeho býku ani po jeho oslu, vůbec po ničem, co patří tvému bližnímu.“

Příloha č.3 – Blahoslavenství, Mt 5,1-12.

1. Když spatřil zástupy, vstoupil na horu; a když se posadil, přistoupili k němu jeho učedníci.
2. Tu otevřel ústa a učil je:
3. „Blaze chudým v duchu, neboť jejich je království nebeské.
4. Blaze těm, kdo pláčou, neboť oni budou potěšeni.
5. Blaze tichým, neboť oni dostanou zemi za dědictví.
6. Blaze těm, kdo hladovějí a žízní po spravedlnosti, neboť oni budou nasyceni.
7. Blaze milosrdným, neboť oni dojdou milosrdenství.
8. Blaze těm, kdo mají čisté srdce, neboť oni uzří Boha.
9. Blaze těm, kdo působí pokoj, neboť oni budou nazváni syny Božími.
10. Blaze těm, kdo jsou pronásledováni pro spravedlnost, neboť jejich je království nebeské.
11. Blaze vám, když vás budou tupit a pronásledovat a lživě mluvit proti vám všechno zlé kvůli mně.
12. Radujte se a jásejte, protože máte hojnou odměnu v nebesích; stejně pronásledovali i proroky, kteří byli před vámi.“

Příloha č.4 – Vojenská povinnost a křesťan, O svobodu svědomí, s. 39-40.

Odvažuji se k tomuto tématu jenom několika poznámkami vyjádřenými ve formě otázky. Mám obavu, že v ní sotva bude možné proklamativní prohlášení a celá jeho tíha zůstane v rozhodování každému osobnímu svědomí, jemuž je poslušnost víry něco jiného, než důslednost logických principů.

Karl Barth (Eine Schweitzer Stimme) prohlásil vojenskou povinnost za poslední konsekvenci státní existence: Je-li stát jakožto organizace relativního řádu pro život lidské společnosti a tím i jedince nezbytný, je nezbytná i obrana jeho existence. Možná, že i takovou odpověď nelze považovat za definitivní. Jisto jest, že v roce 1938 existovala situace, jež nám byla zcela neproblematická právě v tomto smyslu, že Barthův známý dopis Hromádkovi, který dal našemu boji theologickou sankci, jsme přijali se zvláštním zadostiučiněním. Od té doby jednoznačnost naší situace pominula a s tím se vrátily i rozpaky, které nejsou jenom naše. V souvislosti se starou otázkou o naplnění přikázání Nezapomeneš, a k vyhrčení její problematiky se dnes chce činit rozdíl mezi vojenskou službou a službou ve zbraní. Považuje se pro křesťana za oprávněné koncedovat první a odmítat druhou, a činí se návrhy na akce církvi vůči vládám, aby bylo uznáno právo na odmítnutí zbraně z důvodu svědomí, při čemž by povinnost jiných vojenských služeb zůstala zachována.

Není logika podobných řešení problematická? Existuje v případě války, kdy se celý problém aktualizuje, kvalitativní rozdíl nejen mezi službou ve zbraní a službou vojenskou, ale i civilním životem? Nejsou všechny úkoly, které v té době občan od společnosti přijímá, ať je to výroba, ať cokoli jiného, úkoly válečnými? A může být křesťan svolný ke všem těmto úkolům s výjimkou zbraně? Co by konkrétně znamenalo právo nesloužit ve zbraní? Snad jenom to, dát se bránit těmi, jimž toto právo pro jejich méně citlivé svědomí přiznáno nebylo, a tedy pozici privilegovanou a nikoli solidární. Znamenalo by žít z rizika druhého a nebo ještě více: chránit cizím hříchem svou vlastní neposkrvněnost. Je to křesťansky možná pozice? Neboť i když se při současné technice ztratila linie oddělující frontu od zázemí, je to přece fronta, kde zůstalo riziko nejakutnější. Je snad východiskem odmítnout zbraň, ale nikoli frontu a hájit životy na vlastní straně bez střelení na druhou? Je možno vymykat se jakýmkoli způsobem z viny druhých? Je však přípustno rozmnožovat společnou vinu vinou vlastní? Znamená tato bezvýchodnost kapitulovat před osudovostí situace a dát se unášet jejím proudem?

Všechny tyto těžké otazníky znamenají jenom jednu věc: otázka o službě ve zbraní je těžší a složitější, než aby se dala řešit právní zárukou pro případ jejího odmítnutí. Křesťan nemůže dožadovat se pro sebe výjimečného postavení, ani ve jménu svého svědomí. Může se dovolávat nároků pro druhé, sotva však pro sebe. Jeho

konflikty jsou tváří v tvář nejvyšším příkázáním nutně těžší, než ostatních spoluobčanů, avšak z těch nemůže být vyveden právními zárukami. I v případě jejich existence by zůstal konflikt otevřen a osobní svědomí by bylo postaveno před otázkou, smí-li jich použít.

Chce-li křesťan splnit poslušensví, k němuž je povolán, nelze to činit právní cestou. Kdo se osobně cítí povinován odmítnout službu ve zbrani, nemůže to být povinnost lacinější než ta, kterou odmítá. Protestuje-li proti povinnosti zabíjet, nemůže tím od sebe odvracet riziko, jemuž jsou vydáni všichni, kdo ji plní: musí být připraven vydat jako oni svůj život.

Nikdo nemůže mít práva vybídnout druhého k takovému činu. Má snad právo, jej z něho zradit? Jak se učiní solidární se zápasem svého bratra?